Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä

XVI

Tarkistettu ylipainos Forssan
Lehdessä olleista kirjoituksista

Forssa 1933.
Forssan Kirjapaino O. Y.

Humppilan ensimäinen »inspehtoori» ja hänen rouvansa.

Kirj. Jalmari Matisto.

Vanha kansa Humppilassa muistaa vielä sen tarmokkaan ja oikeudenmukaisen miehen, joka puoliväliin toistakymmentä vuotta toimi rautatien asemalla ensimäisenä päällikkönä. Tämä mies oli Arthur Aleksander Helenius, joka syntyi Tampereella vapunpäivänä 1849. Koulunkäyntinsä Helenius suoritti Hämeenlinnan lukiossa. Ensin työskenteli hän tässä koulukaupungissaan Vanajaveden laivojen toimitsijana, mutta antautui kuitenkin pian rautatielaitoksen palvelukseen päästen konttoristiksi Hämeenlinnan ja Turun väliselle rautatierakennukselle. Vuoden 1877 alkupuolella, maalis- tai huhtikuussa, nimitettiin Helenius Koiviston (entinen Humppilan aseman nimi) »inspehtooriksi», niinkuin tämä virkanimi siihen aikaan kuului. Silloisen kenraalikuvernöörin rouva koetti saada tähän virkaan nimitetyksi erästä ystäväänsä, jolla oli paroonin ja kapteenin tittelit. Rautatiepäällikkö piti kuitenkin itsepintaisesti omasta ehdokkaastaan kiinni, joten Helenius sai kun saikin viran.

Rautatielaitoksen alkuaikoina, jolloin asemiakin oli vielä vähän, pidettiin inspehtooria suurena virkaherrana, johon paroonienkin kannatti pyrkiä. Helenius nautti järjestyskykyisenä ja tarmokkaana miehenä rautatien korkeimpien viranomaisten suosiota, niin että hänet määrättiin usein tarkastusmatkoille linjalle. V. 1891 nimitettiin Helenius Kuopion asemapäälliköksi. Savolaisten parissa ei hän kuitenkaan kauan viipynyt, vaan rupesi pyrkimään takaisin Hä-

meen puolelle, saaden seuraavana vuonna, 1892, nimityksen Toijalan asemapäälliköksi. Toiminnan miestä tarvittiin kuitenkin tärkeämmälle paikalle, joten hänelle pian tämän jälkeen annettiin liikennetarkastajan virka Viipurissa. Pitkällinen ja ankara sisällinen tauti lopetti kyvykkään virkamiehen uran. Syyskuun 28 p:nä v. 1907 Helenius kuoli Helsingin Diakonissalaitoksella.

Samana vuonna, jolloin Helenius nimitettiin Koiviston inspehtooriksi, solmi hän heinäkuun 7 p:nä avioliiton nuoruuden lemmittynsä, Hämeenlinnan vankilan kirjanpitäjän E. Eklundin tyttären Hilda Vilhelmiinan kanssa. Morsian oli kuusi vuotta nuorempi synt. toukok. 9 p:nä 1855) ja saanut »pillisen sivistyksensä Hämeenlinnan tyttökoulussa. Avioliitosta syntyi neljä lasta, joista nuorin, Aarne poika, kuoli pienenä ja on haudattuna Humppilan hautausmaalla. Vanhin tytär Edith toimii virkailijana rautatiehallituksen konttorissa. Väinöstä on tullut rataisinööri Kuopioon ja Toini neiti on nykyisin vanhan äitinsä toverina ja huoltajana Helsingissä.

Koiviston ensimäinen inspehtoori sai ensin aivan yksin toimia asemansa konttorissa. Ei ollut edes sähköttäjää apulaisena. Harjottelijoita oli kylläkin. Posti piti myöskin hoitaa ja avusti häntä rouvansa, joka oli myöskin hyvin tarmokas ja toimelias, kuten tässä jälempänä kerrotaan. Inspehtoori omasi paitsi tarmokkaan luonteen myöskin kookkaan ja komean ulkomuodon sekä tavallista suuremmat fyysilliset voimat. Pään ympärysmitta ylitti vanhan kyynärän ja vartalon mittasuhteet vastasivat tätä. Hän kykeni heittelemään Venäjältä tuotuja jauhohuliakin melkeinpä kuin akanasäkkejä vain. Ei siis ollut hyvä asemalla ruveta kenenkään ilkivaltaa tai epäjärjestystä harjoittamaan, eikä edes sellaisia ilveilyjäkään, jotka monen mielestä saattoivat olla viatonta iloa. Kerrottakoon tästä seuraava tositapaus.

Jokioisten yhtiö oli varastojaan varten rakennuttanut aseman ratapihan viereen suuren makasiinin, jonka edessä sijaitsi lankuista tehty laituri. Tämä tervattiin muutamana kuumana kesäpäivänä. Asemalla sattui olemaan töissä miesjoukko ja näistä erään Vallin nimisen ukkelin päähän pälkähti sellainen ehdotus, että hän kierii ilkosillaan laiturin toisesta päästä toiseen, kun saa jokaiselta hyvikkeeksi 25 penniä. Sakki hyväksyi esityksen ja mies, joka muuten oli vanha sotilas sekä kookas varreltaan, aloitti urakkansa toisten täyttä kurkkua nauraessa. Inspehtoori sattui näkemään tämän oudon urheilun ja lähti kiireesti, melkeinpä aivan juoksujalassa kävelykeppinsä kanssa paikalle. Urheilija huomasi ajoissa lähestyvän vaaran tai ilmoittiko sen joku miehistä hänelle, mutta summa oli se, että Vallin pääsi parhaiksi ylös saadakseen vaatteet kainaloonsa, vieläpä sen verran etu-

matkaakin Kankareen mäkeen päin, ettei inspehtoori enää keppinsä kanssa tavoittanut. Olisi siinä tullut tervatulle iholle muutama kipeä isku. Kun Vallinilta kysyttiin jälkeenpäin, mitä hän olisi tehnyt, jos inspehtoori olisi hänet keppinsä kanssa tavoittanut, vastasi pakoon luikkinut leikkisä sotamies lakoonisesti: »Olisihan minussa ollut ropit valmiina». Miesjoukko sai ankarat ripitykset, kun vanhanpuoleista ukkoa mokomaan ilveilyyn innostivat. Ei miehet toista kertaa enää ruvenneet asemalla tuontapaisiin vehkeilyihin.

Kerran sairastui ratavartija Syrjäsen lapsista useampia tarttuvaan kulkutautiin. Turusta pyydettiin sähkösanomalla rautatien lääkäriä apuun. Tohtori ei kuitenkaan ollut halukas lähtemään, kun matka oli verrattain pitkä, vaan pyysi inspehtoorin rouvaa käymään paikalla tarkastusta pitämässä ja kirjoittamaan hänelle selostuksen taudin merkeistä, että hän tietää rohtoja lähettää. Tämä esitys ei laisinkaan tyydyttänyt Heleniusta, vaan lähetti hän jälleen uuden sähkösanoman, jossa vaati virkaedesvastuun uhalla viipymättä saapumaan. Kun tohtori viimein tuli, sai hän aseman konttorissa kuulla ankaran moraalisaarnan, jossa tehtiin tiettäväksi, että vuosipalkalla toimivan rautatielääkärin tulee aina saapua, olkoon kysymyksessä ratavartijan taikka virkamiehen perhe. Aseman herra kiivastui pian, ellei vain »reklementtejä» noudatettu. Tulkoon kerrotuksi vieläkin eräs tapaus, joka kuvaa hänen luonnettaan.

Inspehtoori meni kerran Kennin taloon isäntää tapaamaan. Tämä oli paraillaan kuumesairaana ja aikeissa lähteä saunaan. Helenius koetti selittää, kuinka vaarallista tuollaisessa tilassa on kuumaan kylpyyn meno. Isäntä ei ottanut totellaksensa, selittäen vain itsepintaisesti, mitenkä saunan löyly on tehokas kaikkiin tauteihin. Silloin pamautti voimamies lujalla äänenpainolla: »No, mene sitten senkin härkäpää, mutta käy ensin Poutaselta tilaamassa itsellesi ruumisarkku». Sanoi ja lähti. Jylhät sanat tehosivat, Kenni jätti saunaanmenon ja parani muulla hoidolla. Hän kutsui sitten neuvonantajansa kestiin puhellen tälle kiitollisella mielellä: »Kyllä sinä tarvitset nyt hyvät »rahtamentit», kun osasit niin sopivalla hetkellä muistuttaa siitä ruumisarkusta». Poutanen oli muuten lähellä asuva paikkakunnan paras puuseppä.

Helenius oli kelpo ja vilpitön toveri ystäviensä parissa. Lapsirakkaana miehenä hän mielellään seurusteli pienokaisten kanssa. Ensimäiset asemapäälliköt rautateillämme olivat suurimmaksi osaksi ruotsinmielisiä, jotka kylmästi suhtautuivat suomalaiseen väestöön. Helenius oli kuitenkin harvinainen poikkeus heidän joukossaan. Hän seurusteli talonpoikien kanssa sekä otti osaa niin heidän kuin paikkakunnankin yhteisiin harrastuksiin. Niin köyhä kuin rikaskin sai saman

kohtelun, kun saapui konttorin luukulle asiaansa toimittamaan. Arthur Helenius on ensimäinen liikennetarkastaja rautateillämme, joka rupesi käyttämään suomenkieltä lähettämissään virkasähkösanomissa. Olipa hän vakavassa aikeessa ottaa itsellensä kansallisen sukunimenkin Roinila, mutta jäi se kuitenkin virallisesti tekemättä, kun sairauden vuoksi tuli niin paljon muuta huolta. Eräällä hänen jälkeläisistään on nyt tämä nimi. Oli luonnollista, että Helenius suomenmielisyytensä takia sai kärsiäkin, mutta eihän itsenäinen vakaumuksen mies sellaisesta säikähtänyt. »Suomessa pitää oman maan kielellä olla valta-asema». Näin kuului ponsi hänen kieliohjelmassaan.

Kalastusurheilua harjoitti Helenius aina suurella mielenkiinnolla. Humppilassa asuessaan kävi hän joka kesä pyydystelemässä Kiipunjärvellä, jonka rannalle Jokioisten herrat olivat laitttaneet kalastusmajankin. Sittemmin oli kauan aikaa mieluisana paikkana Ruovedellä eräs kalarikas joki, jonka rannalla Lammin torpassa majaa pidettiin. Jonkin verran hän myös metsästeli, mutta ei oikein pitänyt tästä.

On jo tullut mainituksi, että Heleniuksen rouva Hilda oli myöskin tarmokas ja toimelias henkilö. Sivistyneenä henkilönä hän toi paikkakunnan naisväen keskuuteen uudemman kulttuurin tapoja ja muotoja sekä ennenkaikkea hyvää esimerkkiä kunnollisen kodin äidistä ja emännästä. Rouva kuului niihin, jotka meillä ovat ensimäisinä ruvenneet ajamaan suomalaista naissivistystä. Siksipä hän oli jo Humppilassa ensimäisten mukana puuhaamassa ompeluseuraa köyhien kansakoululaisten hyväksi. Tämä seura vaikutti samalla naisten keskuudessa valistusjärjestönä. Ompeluiltoina saivat naiset keskuudessaan pohtia alaansa kuuluvia asioita. Oppineemmat saivat tilaisuuden jakaa tietojansa toisille. Seura järjesti kansalle iltahuveja, joissa esitettiin henkistä ohjelmaa, laulua, soittoa, näytelmiä, kuvaelmia, puheita, esitelmiä, runoja, kertomuksia ym, siis aivan niinkuin sittemmin ovat tehneet varsinaiset seuratkin. Pantiin toimeen esim. v. 1886 arpajaiset, joista bruttotulo teki 759: 25, iltahuvit 8. 11. 1886, joista bruttoa 194: 03, samoin iltahuvit 31. 5. 1887 129: 70 bruttotulolla, arpajaiset 14. 2. 1888, jotka tuottivat bruttoa 660: 95 jne. Tähän tapaan ompeluseura kykeni silloisissa varsin vaatimattomissa oloissa keräämään pohjarahaston itsellensä, jolla kustannettiin koululaisille vaatteita, uusia testamentteja, vieläpä rahalahjojakin jaettiin. Tässä puuhassa oli rouva innokkaasti aina mukana. Samoin hänen miehensäkin tuki näitä hommia tarmokkaasti.

Humppilasta muutettuansa on rva H. toiminut innokkaasti mm. Toijalan ja Viipurin naisyhdistyksissä, niinikään Viipurin suomalaisen yhteiskoulun ja tyttökoulun

johtokunnissa sekä useissa ompelu-seuroissa näillä paikkakunnilla. Leskeksi jouduttuansa muutti hän Helsinkiin, jossa työ hyvien harrastusten eteen on herkeämättä jatkunut, vaikka ikääkin on jo karttunut. Mutta kun on ollut intoa ja rakkautta, niin kyllä voimiakin on riittänyt. Tunnustuksen osoituksiakin on tullut useita. Mm. Viron hallitus on antanut rinnassa kannettavan kunniamerkin suuriarvoisesta avusta vapaustaistelun aikana, Helsingin NMKY:n kunniamerkin 20-vuotisesta innokkaasta toiminnasta jne. Vanhus on vielä hyvissä voimissa.

Vanha kansa Humppilassa säilyttää Helenius-puolisoista kauniin ja kiitollisen muiston.

Forssan Lehdessä elokuun 18 ja 21 p:nä 1933.

Kuhalankosken perkaus 1700-luvun lopulla.

Jo puolitoista sataa vuotta sitten suoritettiin Kuhalankoskessa, jossa meidän päivinämme Loimijoen vesi nyt esteettömästi juoksee vuolaana virtana, perinpohjainen koskenperkaus, jonka tarkoituksena oli estää keväisin tulvaveden Pyhäjärven vesistön varsilla sijaitseville viljelyksille aiheuttamat vahingot sekä samalla helpottaa tukkien uittoa mainitussa koskessa. Tämän perkaustyön johdossa oli silloinen Viksbergin rustitilan ja neljän Haudankorvan rälssitilan omistaja, majuri Ernst Gustaf Willebrand, myöhemmin Turun maaherrana ja Jokioisten kartanon omistajana niin kuuluisaksi tullut kenraalimajuri, vapaaherraksi korotettu von Willebrand.

Käytettävissämme on ollut Willebrandin Tammelan kirkossa luettavaksi lähettämä kuulutus, josta näemme miten tämä myöhemmin talouselämän alalla paljon aikaansaanut mies koetti saada tämänkin työn tarmokkaalla toiminnallaan loppuunsuoritetuksi. Kuulutuksensa alussa Willebrand ilmoittaa, että Hämeen—Uudenmaan läänin silloinen maaherra de Bruse oli päätöksellään elokuun 11 p:ltä 1784 määrännyt hänet Tammelan pitäjässä aletun Kuhalankosken perkaustöiden ylivalvojaksi. Senvuoksi hän oli nyt nähnyt hyväksi kirkonkokouksessa huomauttaa kaikille Tammelan pitäjän maanomistajille ja talollisille, jotka aikaisemmin olivat ottaneet osaa Kuhalankosken perkaustöihin, että koskenperkausta oli suoritettu jo useina kesinä ilman minkäänlaista hyötyä tuottamatta, ja tämä oli aiheutunut siitä syystä, että työhön oli aina ryhdytty niin myöhään kesällä, jolloin lyhyet päivät ja kylmä aika oli vaatinut enemmän kuin puolet vuosittain määrätyistä päivätöistä yksinomaan vain padon rakentamiseen. Ja lisäksi jotkut talonpojista — huomauttaa Willebrand —

olivat tähän työhön lähettäneet vain lapsia, ja työmiehet olivat suurimmaksi osaksi olleet ilman sellaiseen perkaustyöhön tarvittavia työkaluja. Senvuoksi olisi tähän perkaustyöhön osallistuville mukavampaa antaa taalalaisten tai muiden vieraiden työmiesten suorittaa tämä työ joko urakkasummasta tai määrätystä maksusta syleltä. Täten osanottajat välttyisivät siitä epämieluisasta puuhasta, mikä heillä on ollut lähettäessään niin monena vuonna perkaustyöhön työmiehiä, jotka yllämainituista syistä ovat sangen vähän edistäneet päämäärää, vaikka pitkien matkojen päästä suoritettujen monien päivätöiden aiheuttamat kustannukset olivat nousseet huomattavan kalliiksi.

Jos siis maanomistajat ja talolliset suostuisivat ottamaan vierasta työväkeä, niin Willebrand ehdotti, että jokainen perkaustöihin osallistunut suorittaisi ensi talven aikana kruununnimismies ja varahenkikirjoittaja Juseliukselle riikintalarin, samalla kun Willebrand vakuutti lankomiehensä Saaren kartanon omistajan ja omasta puolestaan Viksbergin ratsutilasta ja neljästä Haudankorvan rälssitilasta varojen keräykseen suorittavansa yhteensä 66 riikintalaria 32 killinkiä, mitkä varat, sitten kun ne olisi maksettu, olisivat sen tai niiden osanottajien hallussa, jotka varojen huoltajiksi valittaisiin.

Seuraavana talvena piti perkaustöihin osallistuvien hankkia padon rakentamista varten myöskin tukkeja, joiden lukumäärän, pituuden ja paksuuden töiden rakennusmestari talvella ilmoittaisi, ja sitten mahdollisimman aikaisin kesällä ennen heinäntekoa piti tämä pato laitettaman kuntoon, minkä jälkeen vieraat työmiehet voisivat alkaa perkaustyön, jota ei keskeytettäisi ennenkuin se olisi asianmukaisesti suoritettu. Näiden työmiesten kanssa heidän työpalkastaan sopimaan Willebrand ehdotti herra everstiluutnantti ja ritari von Postenin Mustialasta yhdessä kirkonkokouksessa valittujen talonpoikien kanssa, ja jos joitakin varoja, sitten kun koskenperkaus oli suoritettu, olisi jäljellä, niin maksettaisiin ne osanottajille takaisin suhteellisesti jokaisen suorittaman maksuerän mukaan.

Asiain näin ollen Willebrand toivoi kaikkien koskenperkaukseen osallistuvien hyväksyvän hänen ehdotuksensa sitäkin mieluummin, kun hän oli osoittanut tämän suunnitelmansa selvästi todistetun hyödyn ja kun hän lisäksi ei tavoitellut itselleen mitään omaa hyötyä — mikä muuten yleensä oli hänen luonteensa mukaista — ottaessaan suorittaakseen yhdessä Saaren kartanon omistajan kanssa 50 riikintalaria suuremman summan kuin mitä hän muille osanottajille oli ehdottanut. Mutta jos vastoin kaikkea odotusta tätä ehdotusta sittenkin vastustettaisiin, niin hän vakuutti, että aikaisemmin tehdyn sopimuksen mukaan, joka senjälkeen oli saanut korkean esivallan

asianmukaisen vahvistuksen, kaikkien Kuhalankosken perkaustöihin osallistuvien tuli joko itse tai palkkaamillaan työmiehillä suorittaa joka kesä tämän kosken perkausta, kunnes se saataisiin määrätyn syvyiseksi.

J. O. Saarinen.

Forssan Lehdessä elok. 23 p:nä 1933.

Epäkohtia maalaiselämässä 1700-luvun lopulla.

Ruotsin vallan loppuvuosina ja pari vuotta senkin jälkeen, kun Suomi oli joutunut Venäjän yhteyteen, Hämeen—Uudenmaan läänin maaherrana oli vapaaherra J. H. Munck, joka lääninsä parhaasta menestyksestä huolehtivana virkamiehenä halusi saada kuulla lääninsä asukkaiden lausumia ajatuksia maanviljelyksen ja muun talouden tilasta ja seikoista, jotka haittasivat sen kehitystä, sekä keinoista, joilla maataloutta voitiin edistää ja elvyttää paremmaksi. Esitämme seuraavassa silloisen suur-Tammelan pitäjän viranomaisten lääninsä kunnianarvoiselle, pidetylle maaherralle kyseessä olevista asioista lähettämän lausunnon.

Tässä lausunnossa mainitaan, että maanviljelys ja niittyjen hoito oli Tammelassa suuresti viime aikoina parantunut, mikä oli jokaisen havaittavissa, koska rahvas oli alkanut yleisesti harjoittaa peltoviljelystä ja ja niittyjen raivausta ojitusta käyttämällä enemmän kuin aikaisemmin, tuottaen siten hyötyä ja edistystä. Siitä ei ollut tarvis suurempaa todistusta kuin se, että pitäjässä oli nyt paljon enemmän ihmisiä ja karjaa kuin 20 vuotta sitten, jolloin asukkaiden lukumäärä, joka kyseessäolevana aikana oli jo 5644, ei ollut suurempi kuin 4391. Nyt se oli ehtinyt nousta siihen määrään, johon se kuninkaallisten asetusten mukaan oli edellytetty; jos Jumala soisi valtakunnassa rauhan ajan vallitsevan ja säästäisi maan asukkaat kulkutaudeilta ja katovuosilta, niin voitaisiin toivoa, että maatalouskin tulisi kehittymään yhä suurempaan täydellisyyteen ja seudun kehitys edistyisi, jos poistettaisiin seuraavat epäkohdat, joiden lausunnonantajat katsoivat yleisesti vallitsevan paikkakunnalla.

1:ksi. Ylellisyys ja tuhlaavaisuus vaatteissa, ruuassa ja juomassa turmelevat hyveet ja säädylliset tavat sekä aiheuttavat hillittömyyttä, laiskuutta ja köyhyyttä kaikissa säädyissä, kohtuudenmukainen kun-

nioitus ja luottamus säätyjen kesken on aina ollut yksimielisyyden ja uskollisuuden varmoja perustuksia. Siksipä suureksi mielipahakseen lausunnonantajien oli pakko moittia ja syyttää työkansaa sen käytöksestä, mihin he arvelivat olevan sitäkin suuremman syyn, koska kuten tunnettu maaherran tietoon oli tullut joukko näitä epäkohtia. Sen johdosta maaherra olikin edellisenä syksynä antanut vakavan ja varoittavan kiellon nuorison yhteenkokoontumisista ja harjoittamasta irstailusta, jota tässä pitäjässä ja varsinkin Jokiläänissä oli kuultu kaikkina pyhäiltoina harjoitettavan, ja määrännyt kruununpalvelijat mitä ankarimman edesvastuun uhalla koettamaan estää sellaista, mutta siitä huolimatta sama paheksuttava ruma tapa oli vain yhä jatkunut. Tuntematonta oli — mainitaan lausunnossa — oliko ainoakaan tullut syytteeseen ja asianmukaiseen rangaistukseen. Sellaiset nuorison kokoontumiset, joissa harjoitetaan pahaa irstasta elämää työpäivän vastaisena yönä, aiheuttavat, että seuraava päivä täytyy käyttää toipumiseen ja lepäämiseen, joten työpäivät vähenevät maanviljelykselle ja taloudelle suureksi haitaksi ja vahingoksi. Samanlaista käyttäytymistä esiintyy 3:ntena ja 4:ntenä joulu- ja pääsiäis- ja helluntaipäivänä, jotka äskettäin on poistettu tai siirretty vietettäviksi seuraavana sunnuntaina, mistä on seurauksena, että hallituksen tarkoittama liiallisten pyhäpäivien lakkauttaminen ei koidukaan maanviljelyksen ja talouden eduksi, vaan päinvastoin vahingoksi sekä hyville tavoille ja uutteruudelle turmioksi.

2:ksi. Olisi kovin tarpeellista, että uusi palkollissääntö pian julkaistiin, koska v. 1734 ilmestynyt ei enää siihen aikaan ollut sopiva, mistä jo aikaisemmin oli tehty anomus, ja täydellä syyllä voitiin mainita, että tämä asiaintila oli maanomistajille vaikeampi kuin mitä lyhyessä esityksessä voitiin kuvata, minkä lisäksi pitäisi ehdottomasti velvoittaa elättämään itsensä kaikki, jotka siihen kykenevät, eikä antaa heille vapautta olla työtä tekemättä. Lausunnossa mainitaan tässä suhteessa pahana epäkohtana se, että monet lesket, joilla on talo, joutuvat naimisiin, ja heidän miehensä tekevät työtä taloissa vain siihen asti, kunnes heidän lapsipuolensa tulevat siihen määrin työkykyisiksi, että he itse ottavat tilan haltuunsa, jolloin isäpuoli ilman muuta laillista perintöosuutta saa peltopalstoja ja niittyjä, joita hän sitten nauttii koko elinaikansa maksamatta veroa talonisännälle tai kruunulle. Ja häntä pidetään laillistettuna henkilönä, jota ei voida pakoittaa rupeamaan lampuodiksi, torppariksi tai rengiksi, vaikka sellainen mies ikänsä ja terveytensä puolesta olisi vielä hyvässäkin työkunnossa. Vielä yleisempää on, että kun pojat isänsä kuoleman jälkeen tekevät perinnönjaon, niin talo sovinnon mukaan joutuu vanhimmalle pojalle,

muiden pidättäessä itselleen eläkkeeksi palstoja talon pelloista ja niityistä. Tällöin talon isäntä, jonka pitäisi voida omaksi ja yleiseksi hyödyksi hoitaa maanviljelystä ja suorittaa verot, joutuu maiden palstoitusten takia heikkouden tilaan, saaden vielä usein osakseen veljiensä puolelta kateutta ja kaikenlaista loukkausta.

J. O. S—n.

Forssan Lehdessä 8. 9. —33.

Puolen vuosisataa alasimen ääressä.

Tähän kunnioitettavaan tulokseen on ehtinyt Humppilan Huhtaalla seppä Anton Sainio (ent. Sundström). Mies onkin jo lähes seitsemissä kymmenissä, sillä hän on syntynyt marraskuun 26 p:nä 1864. Tämä puolivuosisataistaipale on kyllä oikeastaan jo ylitettykin, sillä Sainio on sepän poikana saanut pajassa olla apuna aivan lapsesta lähtien. Malmbergin kiertokoulua Anttoo poika vielä kävi, kun jo yritteli puukkoa takoa. Siihen aikaan naapurin ukko, Eskolan eno ennusteli: »Kyllä sinusta seppä tulee, koskas osaat vasaran oikealla tavalla käressäsi pitää.» Oli siis veren vika, että hänestä tuli seppä, ylen tärkeä ammattimies paikkakunnalle.

Sen ajan maalaiskylien sepät eivät vielä olleet tilaisuudessa saamaan koulutettua ammattitaitoa. Mutta Anton Sainio on sentään ollut siinä onnellisessa asemassa, että on päässyt oikein kouluunkin, kotona saatua ammattitaitoansa kehittämään. Helsinkiin oli jo silloin valtion toimesta perustettu maamme ainoa hevosten kenkityskoulu, johon Huhtaan sepän Anttookin meni oppilaaksi. Siellä annettiin perusteellista opetusta ei ainoastaan kenkityksessä vaan kenkien ja työvälineiden valmistuksessa, vieläpä yleisessä hevoshoidossakin, niin että oppilaista valmistui tavallaan pieniä välskäreitäkin. Sainiolla on vieläkin tallella koulussa käytetyt oppikirjat. Samoin on säilynyt muisto-

na ne kenkälajit ja työvälineet, jotka siellä piti itse valmistaa. Koulun läpäisi nuori sepän kokelas sellaisella menestyksellä, että sai korkeimman numeron, kympin todistukseensa. Mielihyvällä seppä muistelee kouluaikaansa ja tunnustaa, että siellä sai paljon »osviittaa» vastaisuuden varalle.

Koulusta päästyään antautui Sainio ensin kenkityssepäksi. Someron suuriin kartanoihin haluttiin siihen aikaan yhteistä koulun käynyttä ammattimiestä, johon toimeen Sainio sai kutsun. Näillä laajoilla tiloilla oli 30, jopa 40 hevosta. Arvaa sen, että siitä tuli nuorelle mestarille urakkaa yllin kyllin, kun oli hallussaan paitsi Someron kartanot myöskin Palikaisten ja Kosken hovit. On muistettava, ettei silloin ollut vielä tehtaassa valmistettuja kenkiä, vaan piti ne sepän itse takoa. Naulat oli kyllä jo »vapriikin »tuotetta. Palkka tuli sopimuksen mukaan 50 penniä hevosesta, ylöspito kartanosta ja vapaa kyyti toiseen paikkaan. Paljon ei ehtinyt käsiksi muuhun sepän työhön, sillä »kauramoottorien» remontit veivät melkein kaiken ajan.

Kymmenen vuotta työskenteli Sainio tässä toimessa, kunnes palasi jälleen Huhtaalle kotipajaansa isänsä kanssa sepän liikettä harjoittamaan. Siitä lähtien on vasara myötäänsä paukkunut ja pitää samaa tuttua tahtia edelleenkin. Isä on viereltä poistunut, samoin elämäntoveri. Lapset ovat varttuneet aikuisiksi ja perustaneet maailmalle jouduttuaan omia kotejja. Entinen ränsistynyt paja on uusittu paremmin aikaansa vastaavalle tasolle. Tekniikan voittokulku on mennyt jättiläisaskelin eteenpäin. Se on puolivuosisadan aikana muuttunut rauta- ja terästeollisuuden alallakin olot niin paljon toisenlaisiksi. Mutta aina vain on Huhtaan pajasta kuulunut sama sointuva vasaran pauke kuten muinoinkin.

Ei ole mestari kirjaa pitänyt, kuinka monta paria rekiä ja rattaita on ehtinyt raudoittaa. Kenkitettyjen hevosten luku on legio, koskapa mestari on ollut spesialisti tällä alalla. On niitä tosiaankin ollut Polle poikinensa. On ollut ylpeitäkin orhia, oikeita hevoslaumojen kuninkaita, joitten on täytynyt nöyrtyä jäntevän sepän rautaisissa kourissa. Potkukin on kyllä joskus tullut hirnujalta palkaksi, mutta ei mestari niistä ole valitusvirisiä veisanut, eikä virkaansa ylön antanut. Ei sittenkään, vaikka muuankin sai käsivarteen niin pahasti purtua, että oikein viikkokaupalla piti sairastaa.

Sainio on ollut kauan aikaa rautatien seppänäkin tehden Humppilan ratamestarin piirissä alaan kuuluvat työt. Ensimmäinen ratamestari Johan Malm antoi hänestä ruotsinvoittoisella murteellansa seuraavan arvostelun: »Kyllä se Huhtaa seppä teke hyvä työ ja karkase priima terä.» Ei Malm vainaja helposti toiselle mestarille kiitosta antanut, joten tuo lause on vakuuttava todistus siitä, että Huhtaan mestari osasi tehdä muutakin sepän työtä ei vain hevosia kenkittää.

Ammattiansa on Anton Sainio aina harjoittanut harvinaisella ahkeruudella ja tarmolla. Mies on ollut koko ikänsä oikea työn kuningas. Talvipäivinäkin seppä on pajassaan puuhaillut jo hyvän tuokion, kun naapureissa on vasta huo-

mentulta sytytetty ja ruvettu aamukahvin keittopuuhiin. Kun kesällä on pitänyt peltomiesten kalut kunnostaa, on sepälle auringon nousu ja lasku työpäivän pituuden määrännyt.

Palkka on ollut vaatimaton, kuten monilla muillakin vanhan kansan ammattimiehillä. Esimerkkinä mainittakoon hevosen kengityksestä ennen rahanarvon muuttumista. Se oli kokonaista kaksi markkaa konilta, kun omista aineistaan löi kengät neljään kavioon.

Sepäntyö on raskasta ja kärsivällisyyttä kysyvää. On ihmeellistä, että sellaisessa toimessa jaksaa vuosikymmeniä pysyä terveenä ja työkykyisenä. Sepän pitää talvellakin olla kylmässä ja vetoisessa pajassa, jossa »ristraakit» tuivertavat juur jumasti. Luulisi siinä saavan jäseniinsä ainaiset leppymättömät »leininvihat», joita ei voi parantaa tervalla eikä saunalla eikä myrkyllisimmälläkään apteekin ropilla. Kirpeän kurkkukatarrin luulisi miehellä aina olevan vieraana, kun myötäänsä hengittää ahjosta syöksyvää hiilen pölyä. Luulisipa sepän saavan kaikki tunnetut ja tuntemattomat taudit jo siitäkin, kun »virkapuku» näkee vettä ja saippuaa paljon harvemmin kuin muitten kuolevaisten. Mutta taitaa ne »raakit» ja »pasillit» kavahtaa sellaisia miehiä, jotka ovat jo lapsuusiästä alkaen nokisen pajan lattialla leipänsä ansainneet.

Huhtaan seppä Anton Sainio on vakaa Hämeen heimon mies. Ei käyskentele hän kaikenlaisten tuulien ja haihattelujen perässä, vaan seisoo urhoollisena kesät ja talvet sillä työsarallaan, johon on jo nuoruutensa innolla kiintynyt ja jonka on elämän tehtäväkseen ottanut.

Kunniaa työn sankarille, joka runsaan puolen vuosisataa on jaksanut tehdä hyödyllistä kansantaloudellista työtä.

Jalmari Matisto.

Forssan Lehdessä elok. 30 p:nä 1933. (lyhenetty).

Sisukas sukuoikeustilallinen Jokioisilla 1600-luvulla.

Vaikka kansamme historiallinen menneisyys aina vapaussotaamme asti v. 1918 onkin ollut epäitsenäistä aikaa, niin on kuitenkin rehellisesti myönnettävä, että Suomen talonpoika vieraan vallan ikeestä huolimatta on aina saanut nauttia mieskohtaista vapautta, sillä orjuuden ies ei ole koskaan hänen hartioitaan painanut. Tässä suhteessa Suomen talonpojan asema esim. Suomenlahden eteläpuolella asuvien heimolaistensa, virolaisten osaksi tulleeseen kohtaloon verrattuna on ollut paljon parempi. Totta kyllä, raskaat verot ja sotamiesten otot sekä varhaisempina aikoina epärehellisten virkamiesten usein harjoittama vääryys ja sorto ovat raskaina painaneet Suomenkin talonpoikaa. Ja olipa aika, jolloin talonpoikamme näyttivät joutuvan hyvinkin riippuvaiseen suhteeseen aatelisista, melkeinpä jonkinlaiseen lievään maaorjuuteen. Näin oli asianlaita Kristiina kuningattaren aikana, jolloin suuri osa maatamme oli läänitettynä ylhäisille aatelismiehille, joiden alustalaiset joutuivat isäntiensä mielivallan alaisiksi. Monet läänitysten omistajat asuivat itse tosin Ruotsissa, mutta heidän tilanhoitajansa, voudit, esiintyivät kartanoiden alustalaisia kohtaan usein hyvinkin röyhkeästi. Toisinaan jotkut talonpojat uskalsivat tosi suomalaisen itsepäisyydellä uhmata herrojensa ehkä muodollisesti laillisia oikeuksia veronmaksuihin nähden, alistumatta noudattamaan heidän vaatimuksiaan. Esitämme seuraavassa esimerkkinä tällaisesta isäntäväkeään vastaan uhmailevasta, rettelöivästä ja uppiniskaisesta talonpojasta Jokioisten kartanon alustalaisen, Vaulammin kylässä asuvan sukuoikeustilallisen Simo Laurinpoika Köngön, joka kartanon tilanhoitajien Pietari Söyringinpojan ja Jaakko Tuomaanpoika Törneqvistin kanssa riideltyään joutui sovittamaan vastustelemisensa ja uppiniskaisuutensa vankeudessa, mutta vapaaksi päästyään hän

kävi valittamassa asiastaan aina Tukholmassa asti, vieläpä yrittäen saada aikaan siellä, että Jokioisten talonpojilta olisi vähennetty veronmaksuista kultakin puolet päivätöistä ja tynnyri viljaa.

Simo Laurinpoika Könkö oli useina vuosina jättänyt veronsa maksamatta, minkä vuoksi hän oli jäänyt vuotuisista veroistaan kartanoon velkaa huomattavan summan kaikenlaisissa parselleissa, mikä rahaksi laskettuna nousi 551 riikintalariin. Tuon velkasumman suorittamatta jättämisestä hänet tuomittiin kihlakunnanoikeuden päätöksellä 13 p:ltä lokakuuta 1668 ja laamanninoikeuden päätöksellä 2 p:ltä tammik. 1669 menettämään sukuoikeutensa taloon, mikä päätös sittemmin sai lainvoiman.

Mutta Simo Laurinpoika Könkö samoinkuin koko hänen sukunsa näyttää olleen taipumaton tottelemaan viranomaisten määräyksiä, koska Jokioisten kartanossa pidetyillä käräjillä Simo Laurinpoika ja hänen veljensä Paavali Laurinpoika sekä Simon vaimo alaikäisen, kymmenvuotiaan poikansa kanssa olivat syytettyinä siitä, että kaikki yhdessä olivat käyneet, raakoja herjaussanoja käyttäen ja iskuja antaen, tilanhoitaja Pietari Söyringinpojan, kirjuri Wilhelm Olavinpojan, lautamies Niilo Klemetinpojan ja ratsumies Tuomas Klemetinpojan kimppuun, jotka olivat saapuneet ilmoittamaan, että Simo Laurinpoika oli menettänyt sukuoikeutensa taloon maksamattomista veroista langetetun tuomion jälkeen. Tästä törkeästä rikoksesta veljekset Simo ja Paavali Laurinpojat tuomittiin kuningas Juhanan kartanooikeuden mukaan menettämään henkensä ja Simon vaimo aiheuttamastaan verihaavasta maksamaan sakkoa 6 riikintalaria sekä Matti poika hairahduksestaan piiskattavaksi käräjillä tai kirkon ovella.

Turun kunink. hovioikeus muutti kuitenkin päätöksellään 17 p:ltä toukok. 1669 kihlakunnanoikeuden tuomion siten, että Simo Laurinpoika samoinkuin veljensäkin Paavali Laurinpoika armahdettiin henkensä menettämisestä ja tuli Simon maksaa sakkoa 100 ja Paavalin 50 hopeatalaria; jos he eivät kykenisi maksamaan sakkojaan, niin Simon täytyisi juosta kymmenen kertaa edestakaisin 50 miesparin välistä kujanjuoksua ja Paavalin kärsiä kuukauden vankeusrangaistus vedellä ja leivällä; Simon vaimon tuli hairahduksestaan maksaa sakkoa kaksi kertaa 6 talaria ja Matti poika piti käräjätuvan ovella ankarasti piiskattaman. Ja kaikkien täytyi yhteisesti suorittaa kirjuri Wilhelm Olavinpojalle kivusta ja särystä 10 hopeatalaria. Jos joku heistä edelleenkin uskaltaisi ryhtyä samanlaisiin hurjiin omavaltaisuuksiin, niin häntä odottaisi ankarampi rangaistus.

Suorittiko Simo Laurinpoika rangaistuksensa kujanjuoksulla vai maksoi sakkonsa rahalla, ei käy selville asiakirjoista, mutta joka tapauksessa hänen uppiniskaisuuten-

sa ei vieläkään ollut masennettu, koska hän ei itse eikä kukaan muukaan hänen sukulaisistaan tullut selvittämään hänen maksettavakseen tuomittua velkaa, jolloin tilanhoitaja Pietari Söyringinpoika antoi nimismies Grels Sigfridinpojan yhdessä muutaman lautamiehen kanssa arvioida talon omaisuuden, mikä havaittiin 217 riikintalarin suuruiseksi. Eroituksen 334 riikintalaria Simo Laurinpoika jäi siis velkaa kartanon herrasväelle, joka ei voinut tietää, millä tavalla hän kykenisi suorittamaan tuon jäljellä olevan summan ja viranomaisille aiheutuneen vaivan.

Tilanhoitaja Pietari Söyringinpoika valitti kirjelmässään silloiselle Hämeen-Uudenmaan läänin maaherralle Axel Ståhlarmille, että Simo Laurinpoika tahtoi vain viljellä taloansa sillä tekosyyllä, että hänellä oli muka edelleenkin sukuoikeus siihen. Lisäksi hän valituksessaan esitti, että Simo Laurinpoika oli hävittänyt kaiken hänelle luovutetun talon omaisuuden ja karjan eikä edes yrittänytkään suorittaa kruunulle ja kartanon herrasväelle tulevia veronmaksuja, vaan kävi sen kimppuun, joka uskalsi käydä niitä vaatimassa, iskuilla ja selkäsaunalla ja hävyttömillä haukkumasanoilla, alistumatta millään keinoin tottelemaan. — Asiain näin ollen tilanhoitaja pyysi maaherralta viran puolesta apua, koska laillisesti oli todistettu, ettei Simo Laurinpojalla ollut enää mitään oikeutta taloon eikä kartanon herrasväki ollut häneen tyytyväinen.

Maaherra antoikin elok. 13 p:nä 1670 nimismies Grels Sigfridinpojalle määräyksen estää Simo Laurinpoika sakon uhalla viljelemästä taloa, koska kihlakunnanoikeuden tuomiolla ja sitä seuranneella laamanninoikeuden päätöksellä hänet oli julistettu menettäneeksi sukuoikeutensa taloon ja velvoitettu hankkimaan itselleen toinen asuinpaikka asianhaarojen mukaan, miten hän itse parhaaksi näki.

Maaherran päätöksen mukaisesti nimismies Grels Sigfridinpoika häätikin Simo Laurinpojan talostaan, joka annettiin asuttavaksi jollekin toiselle talonpojalle. Mutta Simo Laurinpoika saapui kaikesta huolimatta entiseen taloonsa, »asuen herrasväen taloa autioksi ja turmioksi», kuten sanat asiakirjassa kuuluvat. Senvuoksi tilanhoitaja Pietari Söyringinpoika pyysi nimismieheltä, joka nyt oli Grels Sigfridinpojan sijaisena hänen veljensä Johan Sigfridinpoika, uudestaan virka-apua, jotta Simo Laurinpoika voitaisiin karkoittaa talosta ja lampuoti, joka oli siihen asettunut, voisi esteettömästi asua talossa ja tehdä työtä siellä. Nimismies määräsikin kirjeellään 19 p:ltä lokak. 1672 kruunun puolesta talollisen Joose Matinpojan Joensuusta, Sipi Heikinpojan Pajulasta ja Jaakko Matinpojan Oinasjärveltä häätämään Simo Laurinpojan talosta ja panemaan aitassa olevan viljan takavarikkoon maksamatta olevista veroista, mitä hän oli kartanon herrasväelle velkaa ja lisäksi oikeuden päätöksestä.

Jokioisten kartanon tilanhoitajaksi Pietari Söyringinpojan jälkeen tuli Jaakko Tuomaanpoika Törneqvist, joka samoinkuin edeltäjänsäkin joutui rettelöihin uppiniskaisen Simo Laurinpoika Köngön kanssa. Kirjeessään 5 p:ltä syysk. 1673 tilanhoitaja Törneqvist kirjoittaa Jokioisten kartanon omistajalle, kreivitär Anna Maria Kruusille että »lurjus» Simo Laurinpoika Könkö oli monena vuonna aina Tukholmassa asti juossut parjaamassa ja herjaamassa korkean esivallan palvelijoita ja valittamassa laillisista tuomioistaankin. Niinpä hän oli mainittuna vuonna oleskellut koko kesän Tukholmassa ja palattuaan sieltä levitellyt huhua, että hän oli muka saanut hänen ylhäisyytensä ja armonsa kreivin ja valtakunnan drotsin kirjeellä vastoin laillista oikeutta ja tuomiota takaisin ilman lunastusta, vaikkakaan hän ei voinut esittää mitään todistusta siitä. Saavuttuaan kotiin elokuussa hän alkoi häätää lampuotia talosta, hakata ja piestä hänen vaimoaan sekä kuljettaa lampuodin viljaa pellolta. Kun hän harjoitti sellaista oman käden oikeutta, niin lampuoti saapui kartanoon valittamaan siitä, jolloin kirjuri matkusti Köngön taloon ottamaan selville, minkä oikeuden ja lupakirjeen hän oli saanut siihen. Tällöin Simo Laurinpoika oli vastannut: »Ei minun tarvitse Sinulle näyttää mitään kirjeitä, Sinä ryöstäisit ne kuitenkin minulta!» Ja sillä hyvällä kirjuri sai nolona palata takaisin. Silloin Törneqvist lähetti erään kartanon palkollisen lampuodin avuksi ja turvaksi, ettei Simo Laurinpoika saisi ryöstää viljaa riihestä, jolloin renki saikin niin paljon aikaan, ettei tuo »lurjus» saanut ryöstetyksi lampuodilta enää viljaa. Mutta heti kun renki poistui sieltä, lampuodin täytyi tyhjentää riihensä ja panna kytömaansa kaurat neljään kuormaan; mutta kaksi kuormaa Simo Laurinpoika ryösti poikansa kanssa lampuodin pellolta. Silloin lampuoti saapui uudestaan kartanoon valittamaan Simo Laurinpojan omavaltaisuudesta, jolloin Törneqvist matkusti paikalle saadakseen kuulla minkälainen heidän kinansa ja riitansa todellisuudessa oli, kuin myöskin minkälaisia perusteluja Simo Laurinpojalla olisi esitettävänä talon laillista omistusoikeutta ja hoitamista vastaan. Saavuttuaan riiheen yhdessä rengin kanssa Törneqvist tervehti Simo Laurinpoikaa, jolloin tämä heti kysäsi, mitä asiaa tilanhoitajalla olisi hänelle, ja samassa Simo Laurinpojalla oli kohotettuna kädessä piilukirves, jolla hän aikoi surmata tilanhoitajan, suunnaten iskun rintaa kohti. Törneqvistillä ei ollut kädessään muuta kuin lyhyt keppi, ja hänen oli pakko paeta ovea kohti, jolloin hän kaatui akanakasaan, ja samassa Simo Laurinpoika osasi häntä kirveellä sormeen, mutta ei kuitenkaan paremmin. Sitten Törneqvist sai aseen käteensä ja hädässä puolustautui, miten parhaiten taisi. Senjälkeen hän antoi vangita Simo Laurinpo-

jan ja panna hänet vankikoppiin, samoin hänen poikansakin.

Mutta siinä rytäkässä Törneqvist sai aikamoisia iskuja Simo Laurinpojan vaimolta ja tyttäreltä samoinkuin toinen rengeistäkin puukosta, jota vaimo oli pitänyt suussaan (!) piilossa. Samoin Törneqvist väitti pojan varastaneen hänen sadetakkinsa ja piilottaneen sen mäellä olleeseen olkikasaan. Jälkeenpäin poika uhkasi vielä surmata Törneqvistin, jos tämä vain häntä ahdistaisi.

Mutta sillä aikaa kuin Simo Laurinpoika oli pidätettynä vankikopissa, hänen vaimonsa ja tyttärensä matkustivat Helsinkiin valittamaan maaherralle sukuoikeutensa menettämisestä ja siitä, että Törneqvist oli käynyt Simo Laurinpojan, hänen vaimonsa ja lastensa kimppuun, hakaten ja piesten heitä sekä pitänyt yhä jatkuvasti Simo Laurinpoikaa kartanon vankikopissa.

Mitä tuli valitukseen sukuoikeudesta, niin maaherra katsoi 19 p:nä elok. 1673 päivätyssä kirjelmässään Simo Laurinpojan asian saaneen laillisen tuomion vahvistuksen, ja koska Simo Laurinpoika oli laillisesti talostaan häädetty, niin ei siis voitu sallia, että hän voisi siihen enää palata. Mutta sen sijaan mitä tuli valitukseen Törneqvistin harjoittamasta pahoinpitelystä, niin maaherra määräsi asian jätettäväksi lailliseen oikeuteen, missä tilanhoitajan julmuus oli asianmukaisesti tutkittava ja rangaistava eikä sallittava hänen pidellä hädässä olevaa miestä kovakouraisesti, muistuttaen samalla, ettei hän kartanon herrasväelle osottanut mitään palvelusta riistämällä hätään joutuneelta, jolla oli monta lasta, muutaman kapan siemenviljaa, minkä tämä nälkääkin nähden olisi henkensä ylläpitämiseksi kylvänyt maahan.

Kirjelmänsä lopussa maaherra velvoitti Törneqvistin viipymättä laskemaan vapaaksi Simo Laurinpojan, joka yhä edelleen oli pidätettynä kartanon vankikopissa, mihin Törneqvistillä ei ollut oikeutta, koska Simo Laurinpoika ei ollut kartanon herrasväen talonpoika eikä palvelija, vaan itsellinen.

Kun Simo Laurinpoika pääsi sitten vapaalle jalalle, kierteli hän kaikkien talonpoikien luona ja kantoi jokaiselta talonpojalta kapan viljaa, juuston ja lisäksi kannun olutta ja hankkiutui taas Tukholmaan, saadakseen siellä aikaan, että kaikilta Jokioisten kartanon talonpojilta vähennettäisiin veronmaksuista tynnyri viljaa ja puolet päivätöistä. Osa talonpojista oli uskotellut itselleen sellaista vapautta eikä saapunut kartanoon päivätöihin. Senvuoksi Törneqvistin nöyrin ja alamaisin pyyntö hänen korkealle kreivilliselle armollensa oli, että hän suvaitsisi kaikkein armollisimmasti ottaa hänet suojelukseensa ja antaa rangaista tuollaista lurjusta toisille esimerkiksi ja varoitukseksi.

Kaiken tämän Törneqvist mainitsee kirjeensä lopussa ilmoittaneensa hänen kreivillisen armonsa tiedoksi, jos tuo lurjus Simo Lau-

rinpoika saapuisi hänen kreivillisen armonsa luo petollisine ja todistamattomine väitteineen

Simo Laurinpoika menetti siis ainaiseksi sukuoikeutensa taloon, mutta kymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 1685, hänen ainoa eloon jäänyt poikansa, nyt täysi-ikäiseksi tullut Juho Simonpoika, esiintyy anomassa talon oikeana perillisenä sukuoikeutta itselleen. Hän kääntyy Jokioisten kartanon omistajan, kreivitär Anna Maria Kruusin puoleen anomuskirjeellä, joka suomennettuna kuuluu seuraavasti:

»Korkeasyntyinen rouva kreivitär, armollinen rouva!

Teidän korkeakreivillinen armonne! Kaikkein alamaisimmassa nöyryydessä pyydän täten, minä köyhä palvelija ja alamainen, ett'ette jättäisi huomioon ottamatta minun alaisimmannöyrintä anomustani. Oheenliitetystä todistuksesta Teidän korkea armonne näkee, kuinka Jokioisten kartanon tilanhoitaja Pietari Söyringinpoika vastoin kaikkea oikeutta on kohdellut ei ainoastaan minun autuasti kuolleita vanhempiani barbaarisen julmasti, vaan on etsinyt tilaisuuksia häätääkseen heidät heidän rehellisesti hankkimaltaan sukuoikeustilaltaan suurimmalla vääryydellä, mikä maailmassa voi olla, ja antanut tilan vieraille suurien lahjuksien vuoksi. Kuten oheenliitetty todistus osoittaa, minun autuaat vanhempani kuolivat heti tilanhoitaja Törneqvistin julman pahoinpitelyn jälkeen, ja minä yksin jäin alaikäisenä eloon. Nyt tultuani täysi-ikäiseksi on suurin turvani Teidän korkeassa armossanne, ja toivon, että Teidän korkea armonne lukisi tämän todistuksen, mikä, samoinkuin laillinen matkanikin, ovat vaatineet suuria kustannuksia, ja armollisesti auttaisi, että minä oikea perillinen voisin saada takaisin sukuoikeuden; mistä minä suuressa armossa ja kristillisyydessä kuolemaan saakka pysyn Teidän korkeakreivillisen armonne kaikkein nöyrimpänä ja velvollisuudentuntoisimpana uskollisena alamaisena.

Juho Simonpoika.
Tammelan pitäjän
Vaulammin kylästä.»

Oheenliitetty todistus kuului suomennettuna seuraavasti:

»Koska Juho Simonpoika Tammelan pitäjän Vaulammin kylästä pyytää meiltä todistusta siitä, miten hänen autuas isänsä Simo Laurinpoika on menettänyt sukuoikeutensa, niin saamme täten totuudessa todistaa, että aikoinaan Jokioisten kartanon tilanhoitaja, autuas Pietari Söyringinpoika teki suuren ulosmittauksen Simo Laurinpojan talossa, joka ei juuri suuri ollut, sillä mainittu tilanhoitaja antoi ryöstää hänet putipuhtaaksi kolmen vuoden aikana, jättämättä hänelle jyvääkään, joten Simo Laurinpojan täytyi hankkia peltonsa siemeneksi viljaa muualta kolmena vuonna. Samoin mainittu tilanhoitaja

ryösti häneltä sukuoikeudenkin taloon ja pantiin toinen vieras mies tilalle antamiensa suurten lahjuksien vuoksi. Tämän me nimiemme ja tavallisten puumerkkiemme allekirjoituksella todistamme oikeaksi ja voimme tarvittaessa valallisesti vahvistaa.

Vaulammilla 10 p:nä toukok. 1685.

Sipi Erkinpoika,
Vaulammilta.
Simo Matinpoika,
Vaulammilta.
Taneli Matinpoika,
Huhtailta
Yrjö Juhonpoika,
Humppilasta.
Simo Heikinpoika,
Niemenkylästä.
Juho Filipinpoika.
Minkiöltä.
Tuomas Sipinpoika,
Vaulammilta.
Juho Sipinpoika,
Haapaniemestä.
Yrjö Heikinpoika,
Haapaniemestä.
Erkki Yrjönpoika,
Koivistolta.
Juho Eskonpoika,
Koivistolta.

Että ylläolevat talonpojat ovat omasta tahdosta piirtäneet puumerkkinsä, todistan

Pietari Matinpoika.
Nimismies.

Asiakirjoista ei käy selville, saiko Juho Simonpoika Könkö sukuoikeutensa taloon takaisin ja oliko lampuoti Matti Könkö, joka toistasataa vuotta myöhemmin v. 1800 esiintyi oikeuksiaan puolustavien talonpoikien johtajana, samaa sukua. Silloin tapaamme näet taas kolme Jokioisten kartanon talonpoikaa Tukholmassa saakka valittamassa kuinkaalle omasta ja monien muiden rälssitilallisten puolesta, koska silloinen Jokioisten kartanon omistaja, kenraalimajuri von Willebrand oli vaatinut heiltä suurempaa veroa ja enemmän päivätöitä, kuin mitä heille kuului. Kuten monesti aikaisemmin ei valittajien matka nytkään onnistunut, koska oikeusrevisioni ei ottanut käsiteltäväkseen asiaa, joka ei kuulunut sen välittömään tuomioalaan.

Kenraalimajuri v. Willebrand ei jättänyt kuitenkaan kostamatta tätä talonpoikien tuloksetonta matkaa Tukholmaan. Hän antoi kuuluttaa kirkossa, että hän on saanut kuulla lampuotien Köngön käyneen Tukholmassa ja senjälkeen koonneen rahaa rälssitalonpojilta alkaakseen käräjöidä hänen kanssaan. Mutta v. Willebrand huomauttaa kuulutuksessaan lyhyesti, että se, joka antaa yllyttää itsensä oikeudenkäyntiin isäntäänsä vastaan, on samalla tullut irtisanotuksi tilaltaan.

Lampuodit haastoivat kuitenkin uhkauksista huolimatta v. Willebrandin käräjiin, mutta tuntemattomasta syystä eivät saapuneet itse asiaansa ajamaan oikeuteen, joten heidän kanteensa raukesi. Senjälkeen he matelevan nöyrinä pyysivät

armoa ja saivatkin anteeksiannon. Mutta heidän johtajansa Matti Könkö, joka ei taipunut armoa anomaan, sensijaan häädettiin talostaan, ja v. 1807 maakirjasta näemme, että Köngön talo on silloin kokonaan hävitetty ja sitä on ruvettu viljelemään toisten yhteydessä.

*

Talonpojan asema aateliskartanon alustalaisena oli tosiaankin vaikea. Läänitystalonpoikien tilat oli lahjoitettu aatelisherroille ja kruunu kantoi vain pienen osan siitä varsinaisesta kruununverosta, mitä muunluontoiset tilat maksoivat, jolloin kartanoiden omistajat säilyttivät näitä helpoituksia vastaavan mielivaltaisesti määräämänsä verotaakan alustalaistalonpoikien niskoille. Ja tämä verotaakka ei suinkaan ollut vähäinen, sillä veroja oli jos jonkinlaisia, kuten viljaa, voita, lihaa, humalia, heiniä, saha- ja hirsitukkeja, ajopäiviä, miehen päiviä, Turun-matkoja y.m. velvollisuuksia. Kun aatelisten ylellinen elämä kulutti suuretkin talonpoikien suorittamat verot, niin heidän täytyi alituisesti koroittaa omien menojensa peittämiseksi maaomaisuuksiinsa kuuluvien talonpoikien verotaakkaa — ja talonpoika menetti melkein kaiken vapautensa, mikäli hänellä sitä ennen jossain määrin lienee ollut, ja joutui kartanon herrasta riippuvaiseksi.

Eipä siis ole ihmeteltävä, jos alustalaistalonpojat, kun veroja vuosien kuluessa alituisesti lisäämistään lisättiin ja katovuosiakin sattui tuhka tiheään, lopulta tuskaantuivat ja osoittautuivat vastahakoisiksi verojaan suorittamaan. Siksipä arvostelumme Simo Laurinpoika Köngön esiintymisestä kartanon tilanhoitajia kohtaan tällaista synkkää taustaa vastaan nähtynä onkin tavallista suopeampi.

J. O. Saarinen.

Forssan Lehdessä syysk. 11, 18 ja 20 p:nä 1933.

Suur-Tammelan talousoloista.

Opettaja Tarmo Hirsjärvi on vuosien varrella peru- ja jakokirjoista, taloien kauppakirjoista y.m. lähteistä kerännyt tietoja entisen Suur-Tammelan talousoloista. Tarkoituksensa on niistä aikoinaan julkaista yhtenäinen teos, jonka valmistumista ovat kuitenkin monet seikat viiväs-tyttäneet. Julkaisemme seuraavassa niistä jonkun katkelman, koska ne osaltaan hyvin kuvastavat 1800-luvun alkupuolen talousoloja näillä seuduilla.

Letkun sepän omaisuus.

»Sepällä on selvä leipä,
selvempi sepän emännällä.»
(Hämäl. kansanl.)

Elokuun 9:ntenä p:nä 1807 kuoli Tammelan Letkun seppä Simo Juhonpoika Mäenpää. Vainajalta jäi leski Maria Jaakontytär sekä 3 alaikäistä lasta: tyttäret Stiina ja Eeva sekä poika Mikko. Vainaja oli Letkun Jaakolan talon poika, mutta isänsä Juho oli ollut Someron Pajulan Pruukan poikia. Nimismies C. G. Sagulin piti jouluaattona samana vuonna kalunkirjoituksen vainajan jäämistöstä; arviomiehinä olivat lautamiehet Juho Juhonpoika Älli Ollilasta ja Jaakko Kaaprielinpoika Erkkala Saarentakaa, molemmat Someron pitäjästä. Vainajan lasten oikeuksia valvoivat hänen veljensä, talollinen Juho Juhonpoika Pruukka Pajulasta ja velipuoli Matti Pertunpoika Jaakola Letkulta, Tammelasta.

Lesken ilmoituksen mukaan oli kuolinpesässä seuraava omaisuus:

Neljän luodin painoinen h o p e a p i k a r i, jossa olivat kirjaimet S. J. S., arvo 2 riksiä. Tinatuoppi arvioitiin 1 riksin hintaiseksi. Vainajan v a a t t e e t arvioitiin 10 riksin 11 killingin 8 penningin (rundstykin) arvoisiksi. Vaatteita oli: ilvessuden-nahkainen myssy, pari sudennahkaisia kintaita, vanha musta hattu, pitkä musta jakku, valkoinen sarkajakku, sininen frakki, valkoinen sarkatakki, toinen sininen, lyhyt vaaleansininen takki, lyhyt lammasnahkatakki, päällinen harmaasta sarasta, pitkä lammasnahkaturkki, siinä sininen päällinen. Sininen sarkakauhtana (kaprokki), siniset liivit valkoisin napein, vaaleansiniset housut, 2 tummansiniset säämiskähousut, mustan ja valkoisen kirjavat villasukat, toi-

set ruunit, sekä punainen vyö. Paitaa ei mainittu eikä kenkiä.

Lesken vaatteiden yhteisarvo oli 6 riksiä 36 killinkiä. Hänellä oli 2 punaraitaista sarsihametta, musta myssy; punaraitainen silkki, valkopohjainen pumpuliliina ja punaraitainen kamlottipuku.

Perheellä oli yksi talonpoikaissänky sekä puinen makuulaveri. Patjoja ei ollut, tyynyjä oli 2, ryijyjä 2 sekä 1:t vällyt.

Ajokaluja mainitaan olleen koristettu satula ja pari vanhaa mäkivyötä, joiden yhteisarvo oli 2 riksiä 12 killinkiä.

Rautaesineitä oli: rautakanki, pari vanhoja reenanturoita, 2 veistin-, 1 piilu- ja 1 hakokirves, petkele, rautalapio, padanjalat, 7:n ja 1 1/2 kannun vetoiset padat sekä 2 napakairaa, joiden yhteisarvo oli 2 riksiä 30 killinkiä 2 penninkiä.

Sepänkaluston arvo oli 9 riksiä 26 killinkiä. Siihen kuuluivat: alasin, palkeet, 1 suuri ja 2 pientä vasaraa, naulamuotti, 2 merastiniksi nimitettyä kirvesrautaa, 1 oravarauta, suuri ja pieni tahko, 3 viilaa, viilapenkki sekä 4 vuoden vanha paja. Sen arvo oli 2 riksiä, joka sisältyi edelliseen.

Eläimiä oli: punainen Koivio niminen härkä, samanvärinen Omena niminen lehmä ja toinen vaaleanpunainen, nimeltään Sunnais, 5 lammasta, 3 vuohta ja pukki sekä mustanruuni 10-vuotias tammahevonen. Eläinten yhteisarvo oli 15 riksiä.

Sekalaista tavaraa oli partaveitsi, pesusoikko, 2 korvoa, 1 saavi, rihlattu luotipyssy sekä haulipyssy, joiden yhteisarvoksi saatiin 2 riksiä 30 killinkiä.

Vainaja oli rakentanut itselleen huoneet sepäntyöllä ansaitsemillaan varoilla Jaakolan talon maalla olevalle kalliolle maantien viereen. Jaakolan silloiset omistajat, Matti Pertunpoika ja Heikki Juha Matinpoika Jaakola kielsivät omistusoikeutensa sanottuihin huoneisiin, myöntäen ne vainajan omiksi. Holhoojain toimesta ne arvioitiin seuraavasti: asuintupa, sen ikkunat, liesi, leivinuuni ja lukko, 8 riksiä, sauna 5 riksiä, ruoka-aitta ovineen, saranoineen ja lukkoineen 6 riksiä, lammasnavetta 4 riksiä, rehulato 3 riksiä ja puuvaja 1 riksi.

Kuolinpesässä oli käteistä rahaa 4 banco seteliä, arvo 8 riksiä. Vainajan isän perintöosaa oli saamatta 1 riksi 29 killinkiä 4 penninkiä. Talollinen Matti Pertunpoika Jaakola tunnusti olevansa kuolinpesään maksuvelvollinen: 1 tynnyrin rukiita à 6:32:—, 1/2 tynnyriä ohria 2:32:— ja rahassa 10 riksiä, eli yhteensä 19 riksiä 16 killinkiä. — Talollinen Juho Antinpoika Patamolta myönsi olevansa myös kuolinpesään maksuvelvollinen lainaamastaan 1/2 ruistynnyristä 3 riksiä 16 killinkiä. Uudisasukas Antti Eerikinpoika Suonpää Letkulta tunnusti myös jääneensä vainajalle velkaa rahassa 2 riksiä 32 killinkiä ja 1/2 tynnyriä rukiita, arvoltaan 3 riksiä 16 äyriä. — Talollinen Matti Matinpoika Puosi samasta kylästä myönsi itse jääneensä vainajalle velkaa 4 riksiä 42 killinkiä 8 penninkiä. — Talollinen, vainajan lasten nyt määrätty

holhooja, Juha Juhanpoika Pruka myönsi myös jääneensä vainajalle velkaa 1 riksin 16 killinkiä.

Uudisasukas Matti Kaarlenpoika Wahljoen mainittiin myös jääneen vainajalle velkaa 2 riksiä. — Uudisasukas Emmanuel Malmström mainitsi ruotujyvänsä 10 kappaa rukiita jääneen vainajalle maksamatta, arvo 2 riksiä 10 killinkiä 8 penninkiä. — Talollinen Juho Pertunpoika Huuvala Portaasta oli velkaa 1 riksiä 16 killinkiä. Rautelan ratsutilan jääkäri Juho Pomp Someroita oli velkaa rahassa 1 riksin 16 killinkiä ja 10 kappaa rukiita, arvo 2 riksiä 10 killinkiä 8 penninkiä. Lisäksi myönsi torppari Mikko Matinpoika Perkiö Letkulta jääneensä vainajalle velkaa 6 kappaa rukiita, arvo 1 riksi 10 killinkiä.

Kaikkiaan oli kuolinpesässä omaisuutta 133 riksiä 47 killinkiä 2 penninkiä. Poistoja oli 3 riksiä 16 killinkiä 10 penninkiä, joten puhtaaksi omaisuudeksi jäi silloisissa oloissa pieneläjälle huomattava summa 130 riksiä 30 killinkiä 4 penninkiä.

Kun vainajan leski meni myöhemmin toiseen avioliittoon, sovittiin 1/3 1809, että leski ja hänen tuleva miehensä Heikki Matinpoika elättävät ja kasvattavat jokaisen lapsen, Stiinan, Eevan ja Mikon 17-vuotiaaksi, jolloin antavat kullekin lehmän ja pyhävaatteet, jotavastoin he saivat omistaa kaiken edelläluetellun omaisuuden, vieläpä hopeapikarin ja tinatuopinkin, joten ei siis lapsilla ollut enää mitään oikeutta kuolinpesän omaisuuteen.

Edelläoleva todistanee osaltaan oikeaksi kirjoituksemme alussa olleen kansanhengen ilmaiseman ajatuksen silloisten seppien vakavaraisuudesta, jonka on muutenkin voinut runsaasta perukirjakokoelmasta todeta.

Linikkalan Saksa.

Maaliskuun 25:ntenä p:nä 1807 oli perunkirjoitus ja arvio 23/8 1806 kuolleen ratsutilallisen Juho Juhonpoika Saksan jäämistöstä Tammelan Linikkalan kylässä. Vainajalta oli jäänyt leski Hedvig Holmberg ja heidän yhteiset lapsensa: Antti ja Josef Juhanpojat, joista Antti oli laillisessa iässä, sekä tyttäret Valpuri, Maria, Anna ja Helena Juhantyttäret. Valpuri oli avioliitossa ratsutilallisen Juho Mikonpoika Putolan kanssa Halikon pitäjästä. Alaikäisten lasten holhoojaksi ryhtyi vainajan veli, Samuel Juhonpoika Similä. Arviomiehinä olivat ratsutilallinen Josef Heikka ja Juho Ekman. Kirjoitusmiehenä oli pastori Dan. Ekvall (entinen Tarkenius)

Omaisuutta oli 1/3 Saksan ratsutilasta (nykyinen Vähä-Saksa, jonka Forssan kauppala omistaa); se oli Hedvig Holmbergin perintötalo, ja arvioitiin 266 riksin 32 killingin arvoiseksi, jota arviota vävy Juha Putola ei hyväksynyt. Irtaimiston arvo oli 47 riksiä 46 killinkiä, joten omaisuus oli 314 riksiä 30 killinkiä. Kun irtaimiston arvosta vähennettiin pienet poistot, 2 riksiä 22 killinkiä, jäi irtaimiston puhtaaksi arvoksi 45 riksiä 24 killinkiä.

Irtaimistoa oli: 2 hopeista ruokalusikkaa, hopeapikari ja tinanen kynttiläjalka. Arvometalleitten yhteisarvo oli 3 riksiä 4 killinkiä.

Kaksi rautapataa, 15:n ja 6:n kannun vetoiset, maksoivat yhteensä 1:n riksin.

Rautakaluja oli 4 kirvestä, 4 petkelettä (?), 3 viikatetta, 4 sirppiä, 1 rautalapio, 3 turvekuokkaa, 4 rautatadikkoa, kaksi auranvannasta, raudoitetut rattaat, 2 rauta-anturaista rekeä, arvo yhteensä 1 riksi 36 killinkiä.

Puukaluja oli: 18 pyttyä, 1 tusina puulusikoita, 6 puuvatia, 3 puuleiliä, 2 puusatulaa, 4 hirsirekeä, 3 työrekeä, 2 paria aisoja lykkyineen, 1 olutamme, 3 vesisaavia, 3 juomatuoppia, 2 tusinaa puulautasia, 2 oluttynnyriä. — Puu- ja rautakalujen yhteisarvo oli 4 riksiä 32 killinkiä.

Sekalaista tavaraa oli: 3 lasikehloa, 8 porsliinilautasta, 6 kivikuppia, 1 naisen satula, 1 miehen satula, 1 pari ränkiä, 3 paria kuolaimia, 12 syltä kuormaköyttä, 2 häräniestä, 2 tahkoa ja 1 mäkivyö. Sekalaisten tavaroitten yhteisarvo oli 2 riksiä 38 killinkiä.

Vaatteita oli neljät lammasnahkavällyt, harmaa jakku, sininen samoin, 2 sinistä mekkoa, harmaat housut, 2:t säämiskähousut, höyhentyyny ja 2 lakanaa. Vaatteiden yhteisarvo oli 3 riksiä 36 killinkiä.

Eläimiä oli: 1 valkoinen tammahevonen, 4 härkää (Kailio, Hiilo, Koivio ja Punio), 4 lehmää (Koivas, Kailas, Keikas ja Mansike), 2 nuorta mullia, 12 lammasta ja 5 sikaa, joiden yhteisarvo oli 32 riksiä 32 killinkiä.

Leski Hedvig Holmbergin äiti oli ollut syntyisin Wegelius, pastorin tytär Tammelasta. Samainen pastori pohjautui laajaan Wegeliusten sukuun, joka oli kotoisin Upan talosta Seinäjoelta. Tällä paikkakunnalla ovat samaisen Hedvigin jälkeläisiä m.m. herastuomari O. Saksa, maanviljelijä K. Saksa, neiti A. Saksa, entinen Saksan isäntä J. Saksa on samaa sukua, samaten on sitä emäntä E. Tapani, ja maanvilj. J. Lana. Saman Wegeliussuvun toiseen haaraan kuuluu myös liikennepäällikkö H. Korkonen.

Irtain omaisuus jaettiin 14 yhtä suureen osaan, jotka arvottiin perillisille siten, että leski sai tavaraa 6 osaa, yhteensä 19 riksin 24 killingin, kumpainenkin molemmista pojista 6 riksiä 24 killingin, ja jokainen neljästä tyttärestä 3 riksin 12 killingin edestä. Silti tarvittiin vielä sovittelua, sillä esim. äidin osalle tuli 1/2 valkoisesta hevosesta, poika Antin saadessa toisen puolen. Toisen tai toisen tuli lunastaa osuutensa arviohinnasta toiselta, jos tahtoi hevosen pitää, ja lisäksi koettaa ensin kummalle arpa soi lunastusoikeuden, ellei asiasta muuten sovittu. Härkiä jaettiin myös osissa, paperilla tietysti. [1]

---

[1] Past. Dan. Ekvallille on tullut pieni virhe. Hän merkitsi arviokirjaan raudoitettujen rattaiden hinnaksi 2 riksiä, mutta ei huomannut ottaa mainittua 2 riksiä yhteenlaskussa huomioon, joten irtaimiston kokonaisarvoksi olisi pitänyt tulla 49 riksiä 46 killinkiä, josta poistot

Marraskuun 6:ntena p:nä samana vuonna sopivat perikunnan jäsenet, että talo luovutetaan Saksan vanhimmalle pojalle Antti Juhanpojalle kalunkirjoituksessa arvioidusta 266 riksin 32 killingin hinnasta, johon summaan hänen oma osuutensakin sisältyi. Tytär Valpurin mies Johan Putola oli vaatinut saada vaimolleen kuuluvan osuuden talosta. Siksi päätettiin antaa sanotulle Johan Putolalle ja hänen vaimolleen Valpuri Juhontytär Saksalle kummankin elinajaksi viljeltäväksi ja nautittavaksi Saksan talon Lammenkedon metsästä 2 tynnyrinalaa peltoa ja samasta metsästä se osa, joka sijaitsee Lammenrannan ja Korko-ojan välillä sekä niittynä viljeltäväksi niinkutsutun Tienhaaran niityn. Jos he ennen kuolemaansa suostuvat vastaanottamaan rahassa Valpurin osuuden, siirtyy mainittu maaosuus takaisin taloon. — Äidilleen maksaa Antti Juhonpoika vuosittain eläkettä 3 t. rukiita, 1 t. ohria, 1 sian, 2 kapanalaa peltoa pellavalle kylvettynä, yhden kapanalan herneille ja 6 kapanalaa perunalle kylvettynä, kuten myöskin hoidettuina, sekä ruuan yhdelle lehmämullille ja neljälle lampaalle, jotka eläimet Antti Juhonpoika hoitaa. Antti Juhonpoika sai oikeuden hankkia itselleen heti laillisen omistusoikeuden ja kiinnityksen mainittuun Saksan 1/3 veroratsutilaan, saaden kuitenkin äiti Hedvig Holmberg niin kauan taloa hoitaa, kun hän jaksoi.

Omituista on, ettei kuolinpesän omaisuuden joukossa mainita yhtään kirjaa, vaikka Hedvigin äiti oli papin tytär, vieläpä kuuluisaan varhaisherännäisyyspapistoon kuuluvan David Wegeliuksen ja Katariina Gottlebenin tytär. Olisiko, koskei perukirjassa mainita Hedvigin vaatteitakaan, jätetty mainitsematta myös hänen yksityisesti mahdollisesti omistamansa kirjat. Kuitenkin on Saksa-suvun myöhemmissä, esim. nykyisissä jälkeläisissä, vahvoja kirjamiehiä, joten henkistä pääomaakin suvussa kyllä löytyy. Hedvigin veljistä Kaarle Holmberg kävi aikanaan vähän kouluakin. — Hedvigin isä Kristian Holmberg (s. 3/1 1709) oli ratsutilallisen poika Lohjalta, oli maanvillijä ja räätäli, piti m.m. Isoa-Saksaa ja Vähää-Saksaa. Kun Hedvigin äiti Hedvig Wegelius (s. 1731) oli äitinsä puolesta Gottleben-sukua, virtaa suvun jälkeläisissä myös saksalaista vertaa. Kristian Holmberg toi sukuun uusmaalaista verta. Hedvig Holmbergin miehen, Juha Juhanpoika Saksan (s. 1753) kautta pohjautunee suku hämäläisiin. Juhan isä Juha Yrjönpoika mainitaan mm. 1769—1774 Saksalla isäntänä, ja hänen isänsä Yrjö Sipinpoika 1735—1741 Saksan vuokraajana, talo kun kuu-

---

vähennettynä olisi jäänyt jaettavaksi 47 riksiä 24 killinkiä (merkitty jääneen 45: 24:—). Siitä huolimatta otti hän arpomisosiin kuitenkin mainittujen rattaiden hinnan, toinen puoli sattui eräälle lesken osaan, toinen puoli tytär Valpurille. Silloin vastaavassa määrässä vähennettiin eräiden omaisuusartikkelien arvoista. — Lesken osuudesta heitettiin myös 11 killinkiä tienoheen, jotta saatiin tasan 6:lla jaettava luku: 19: 24: —.

lui siihen aikaan Gottleben-suvulle. Suvun talousvaistot periytynevät Gottleben-suvusta, ja osoitti Kristian Holmbergkin harrastusta talousasioihin, vaikka ei aina tahtonut niissä onnistua.

Antti Juhonpoika ei kauan taloa pitänyt. Veljensä Josef Juhonpoika tuli senjälkeen isännäksi. Hänestä polveutuvat nykyiset Saksan suvun jälkeläiset.

Sotamies Mikko Mikonpoika Mörtin jäämistö.

Ei ois ollut pohjan hyihin pakko
taivaltaa mun taas,
nähdä, kuinka riemun kohta
kolkko epätoivo kaas,
tiennyt tuhanten en veljein
surkeasti jäävän ois
jäille Tornion ja jätteet Kainuull'
annettavan pois.
(Vänrikin markkinamuisto.)

Monien muiden mukana oli sotamies n:o 56 Mikko Matinpoika Uudenmaan jalkaväkirykmentistä Perttulan (Ypäjän) Levän kylästä joutunut v. 1808 siihen joukkoon, joka nälkäisenä, melkein alastomana ja haavoihinsa nääntyneenä laahusti Torniota kohti syksyllä v. 1808. Mikon kohdalle tuli pian pelastus: marraskuussa samana vuonna hän heitti Torniossa henkensä, kuten Uudenmaan jalkaväkirykmentin everstiluutnantin Lohjan komppanian aliupseeri H. Forström 26/6 1810 Somerolla todisti.

Tästä kotiin tiedon saavuttua pidettiin 24/5 1809 vainajan jäämistöstä kalunkirjoitus. Arviomiehinä olivat talollinen Juha Matinpoika ja entinen sotamies Heikki Juhanpoika Levan, molemmat Perttulan Levän kylästä, kirjoitusmiehenä toimi C. A. Sonck. Vainajalta oli jäänyt leski Maria Pertuntytär sekä 2 lasta, poika Kustaa 11:n ja tytär Eeva 8:n vuoden ikäinen. Lasten holhoojaksi ryhtyi talollinen Matti Yrjönpoika Lintu samasta kylästä.

Isänmaatansa puolustaissaan oli Mikko Mikonpoika Mört antanut henkensä, jäämistössään ei kuitenkaan ollut yksityisomaisuutena pienintäkään maatilkkua; sotamiestorpankin omisti ruotu. Aivan tyhjä ei hän kuitenkaan ollut irtaimesta tavarasta. Rautakalujen yhteisarvo oli 44 killinkiä 3 penninkiä. Niitä oli: 2 kirvestä, turvekuokka, hakokirves, 2 viikatetta, sirppi, 2 näveriä, 2 purasinta, lapio, saha, koveli, kuolaimet ja pata.

Puukalujen yhteisarvo oli 24 killinkiä 9 penninkiä. Puukaluja oli: 2 juomatynnyriä, ruisvakka, kapanmitta, taikinakaukalo, 2 ämpäriä, 2 pyttyä, pieni kaappi lukkoineen, rukki, läkkituoppi ja höyläpenkki.

Ajokalujen arvo oli 33 killinkiä 3 penninkiä. Niitä oli: mäkivyö, pari ränkiä ruomineen, päitset kuolaimineen, karhi, matkareki, kärryt lavoineen, puusatula ja 3 takarekeä.

Vaatteiden arvo oli 1 riksi. Niitä oli: 2 harmaata takkia, harmaat housut, liivit, 3 vanhaa hattua, 2 paitaa, naisen silkkimyssy, 1 lautasliina, musta hame, liinainen hame, 2 valkoista esiliinaa, lakana, punasininen sarsihame ja valkoinen liina.

lui siihen aikaan Gottleben-suvulle. Suvun talousvaistot periytynevät Gottleben-suvusta, ja osoitti Kristian Holmbergkin harrastusta talousasioihin, vaikka ei aina tahtonut niissä onnistua.

Antti Juhonpoika ei kauan taloa pitänyt. Veljensä Josef Juhonpoika tuli senjälkeen isännäksi. Hänestä polveutuvat nykyiset Saksan suvun jälkeläiset.

Sotamies Mikko Mikonpoika Mörtin jäämistö.

Ei ois ollut pohjan hyihin pakko
taivaltaa mun taas,
nähdä, kuinka riemun kohta
kolkko epätoivo kaas,
tiennyt tuhanten en veljein
surkeasti jäävän ois
jäille Tornion ja jätteet Kainuull'
annettavan pois.
(Vänrikin markkinamuisto.)

Monien muiden mukana oli sotamies n:o 56 Mikko Matinpoika Uudenmaan jalkaväkirykmentistä Perttulan (Ypäjän) Levän kylästä joutunut v. 1808 siihen joukkoon, joka nälkäisenä, melkein alastomana ja haavoihinsa nääntyneenä laahusti Torniota kohti syksyllä v. 1808. Mikon kohdalle tuli pian pelastus: marraskuussa samana vuonna hän heitti Torniossa henkensä, kuten Uudenmaan jalkaväkirykmentin everstiluutnantin Lohjan komppanian aliupseeri H. Forström 26/6 1810 Somerolla todisti.

Tästä kotiin tiedon saavuttua pidettiin 24/5 1809 vainajan jäämistöstä kalunkirjoitus. Arviomiehinä olivat talollinen Juha Matinpoika ja entinen sotamies Heikki Juhanpoika Levan, molemmat Perttulan Levän kylästä, kirjoitusmiehenä toimi C. A. Sonck. Vainajalta oli jäänyt leski Maria Pertuntytär sekä 2 lasta, poika Kustaa 11:n ja tytär Eeva 8:n vuoden ikäinen. Lasten holhoojaksi ryhtyi talollinen Matti Yrjönpoika Lintu samasta kylästä.

Isänmaatansa puolustaissaan oli Mikko Mikonpoika Mört antanut henkensä, jäämistössään ei kuitenkaan ollut yksityisomaisuutena pienintäkään maatilkkua; sotamiestorpankin omisti ruotu. Aivan tyhjä ei hän kuitenkaan ollut irtaimesta tavarasta. Rautakalujen yhteisarvo oli 44 killinkiä 3 penninkiä. Niitä oli: 2 kirvestä, turvekuokka, hakokirves, 2 viikatetta, sirppi, 2 näveriä, 2 purasinta, lapio, saha, koveli, kuolaimet ja pata.

Puukalujen yhteisarvo oli 24 killinkiä 9 penninkiä. Puukaluja oli: 2 juomatynnyriä, ruisvakka, kapanmitta, taikinakaukalo, 2 ämpäriä, 2 pyttyä, pieni kaappi lukkoineen, rukki, läkkituoppi ja höyläpenkki.

Ajokalujen arvo oli 33 killinkiä 3 penninkiä. Niitä oli: mäkivyö, pari ränkiä ruomineen, päitset kuolaimineen, karhi, matkareki, kärryt lavoineen, puusatula ja 3 takarekeä.

Vaatteiden arvo oli 1 riksi. Niitä oli: 2 harmaata takkia, harmaat housut, liivit, 3 vanhaa hattua, 2 paitaa, naisen silkkimyssy, 1 lautasliina, musta hame, liinainen hame, 2 valkoista esiliinaa, lakana, punasininen sarsihame ja valkoinen liina.

Eläimiä oli ruuni tamma, Ruskas ja Koivas nimiset lehmät, sekä 4 lammasta, joiden yhteisarvo oli 5 riksiä 44 killinkiä.

Vielä oli perheessä virsikirja ja pieni kello, joiden yhteisarvo oli 9 killinkiä.

Koko omaisuuden arvo oli 9 riksiä 11 killinkiä 3 penninkiä.

Kun vainajalla oli velkaa sotamies Löfille 2 riksiä ja pikku poistot olivat 24 killinkiä 8 penninkiä, jäi kuolinpesän puhtaaksi omaisuudeksi 6 riksiä 34 kill. 7 penninkiä.

Leski kuulutettiin jo 20/7 1810 uuteen avioliittoon.

Paimen Simo Simonpojan jäämistö.

Mipä meiän paimenien
kupa karjan kaitsijoien.
(Kanteletar.)

Humppilan Humppilankylän paimen Simo Simonpoika kuoli 7/4 1809, aivan ennen karjan uloslaskua. Vainajalta jäi vain leski Maria Antintytär ja isä Tammelan Portaassa. Vainajan pientä omaisuutta arvioimaan saapuivat 1/5 1809 lautamies Juha Yrjönpoika Orro ja tilallinen Sipi Eerikinpoika Kenni. Kirjoitusmiehenä oli pastori M. Åkerblom. Omaisuutta oli: sininen takki, siniset liivit, raitaiset parkkumiset housut, raitaiset sarsiliivit, hattu, 2 parkkumihametta, 2 paitaa, villasukat, kirves, hakokirves, suutarintyökalut (12 killinkiä) ja saapaspari, kaikki yhteensä 4 riksin 4 killingin arvoiset. Mutta vainajalta jäi velkaa Mikko Rekolalle Humppilassa 2:21:4, Juho Orrolle Koivistossa —:10:8, seppä Samuel Kössille —:16:—, Humppilan Knuutilan tyttärelle Justiinalle —:12:— ja Kaapriel Krouville Urjalassa —:10:8. Köyhäin osuus oli 4 penninkiä. Kun poistot vähennettiin omaisuudesta, olisi jäänyt vielä 29 killinkiä. Se luvattiin leskelle, kun hän lupasi maksaa vainajan velat.

Korvenraatajan kohtalo.

Kojon Ahoniityn uudisasukas Juha Tuomaanpoika oli 28/4 1809 kuollut. Kalunkirjoituksen piti C. Blåfjeld 1/7 1809, arviomiehinä olivat Paul Juhonpoika ja Mikko Matinpoika Ahoniityltä. Vainajalta oli jäänyt leski Eeva Abrahamintytär ja 11:n vuoden vanha poika Juha, jonka holhoojaksi ryhtyi talollinen Matti Eerikinpoika Heikkilä Ilvesojalta. Eläimiä oli: tammahevonen, 3 hiehoa, härkävasikka, 4 lammasta ja 4 vuohta, joiden arvo oli yhteensä 10 riksiä 44 killinkiä. Vaatteita oli: 2 sinistä takkia, turkisliivit, harmaat housut, 4 hametta, kengät, pusero, liivit, 2 esiliinaa, kaulaliina, 2 paidan yläpuolta, yhteensä 1 riksin 38 killingin arvoiset. Rautaesineitä oli: aura, 2 kirvestä, pata, kuolaimet, hohtimet, saha, koveli, puras, näveri ja rautalapio, kaikki yhteensä 1 riksin 2 killingin arvoiset. Puuesineitä oli: rauta-anturainen reki, häkkirattaat, 2 tiinua ja 4 puista lautasta, yhteensä 30 killingin arvoiset. Koko omaisuus arvioitiin 14 riksin 18 killingin arvoiseksi.

Mutta kuolinpesässä oli paljon velkoja. Poistojen summa oli 74 riksiä 46 killinkiä 3 penninkiä. Köyhille meni 9 penninkiä. Velkaa oli: Ilvesojan Heikkilälle 9 riksiä 8 killinkiä, Jaakko Juhanpoika Tuomolalle Teurolta 22 riksiä 10 killinkiä, Juha Kaaprielinpoika Mäkilälle Kojolta 8 riksiä 32 killinkiä, Kolkan räätälille Urjalassa 3 riksiä 45 killinkiä 6 penninkiä, Kojon Isolle-Pietilälle 10 kappaa rukiita, 2 riksiä 10 killinkiä 8 penninkiä ja Tammelan pitäjänmakasiiniin 1 tynnyri rukiita, 6 riksiä 32 killinkiä.

Tilanne näytti synkältä. Mutta rohkeasti lupasi leski maksaa velat, jolloin myös koko omaisuus hänelle jätettiin. Löysipä hän uuden miehenkin. — Koijärven ensimäiset asukkaat olivat rohkeata, tunnollista, uutteraa väkeä. Samat ominaisuudet ilmenevät vieläkin paikkakunnalla.

Matti Heikinpoika Markulan (myöhemmin Tölön) alkutaipaleelta.

Elokuun 15:nä 1808 tulivat lukkari Adam Halin, joka vielä poti ryssien pahoinpitelyn johdosta, sekä lautamiehet Antti Tuomaanpoika Pekka Talsolasta ja Sipi Iisakinpoika Mikkola Jokioisten Latovainiosta, saman kylän Markulaan, jonka pojan Matti Heikinpojan vaimo Maria Antintytär Paara oli 30/4 1808 kuollut, toimittamaan kalunkirjoitusta. Vainajalta oli paitsi miestä jäänyt poika Juha Matinpoika, joka kuitenkin oli 6 viikon vanhana kuollut.

Omaisuutta oli: h o p e a p i k a r i ja t i n a t u o p p i, yhteensä 2 riksin arvoiset. Matin v a a t t e e t, joita oli musta hattu, ketun- ja koirannahkaiset talvilakit, koirannahkaiset kintaat, sininen sarkatakki, sininen kauhtana, 2 lammasnahkaista turkkia sinisin päällyksin ja pumpulinen kaulaliina, arvioitiin yhteensä 4 riksin 13 killingin arvoisiksi. Sänkyvaatteita oli: 2 paria lammasnahkavällyjä, 2 tyynyä, 1 lakana, 1 täkki, 1 pöytäliina, joiden arvo oli yhteensä 3 riksiä 30 killinkiä. Vainajalla oli seuraavat vaatteet: 2 raitaista silkkimyssyä, punainen kamlottipusero, samoin sininen sarsinen, vihreä kamlottihame, 2 punaista sarsista samoin, raitainen esiliina, siniraitainen samoin, pari punaista liiviä, 2 raitaista silkkiä, pumpulinen kaulaliina, valkoinen pumpulivaate (liina ?), paidan yläpuoli ja paita, joiden yhteisarvo oli 8 riksiä 31 killinkiä.

R a u t a- ja p u u k a l u j a oli: 3 lukollista, saranoilla varustettua arkkua, 3 kirvestä, 1 hakokirves, 1 kaira, purasin, aura, karhi ja pari raudotettuja rattaita (4: 16: —), joiden yhteinen arvo oli 6 riksiä 27 killinkiä.

E l ä i m i ä oli: Punio ja Kailio nimiset härät, Kailas ja Kirjas nimiset lehmät ja 5 lammasta sekä punaisen ruuni tammahevonen. Eläinten yhteisarvo oli 11 riksiä. Kaikkien tavarain arvo oli yhteensä 36 riksiä 5 killinkiä. Poistoja oli 1 riksi 2 killinkiä 2 penninkiä.

Matti Heikinpojan suku oli liikkuvaa väkeä. Esi-isänsä Klemet Martinpoika oli 1650-luvulla tullut Latovainion Markulaan Perttulan Levän Timarilta vävyksi, otettiin omaksi pojaksi, jotta sukuoikeus säilyi. Markulassa kun silloin oli vain tyttöjä. Matti Heikinpoika oli 6:nessa polvessa Klemetistä. Hän siirtyi Tammelan Kuhalan Mattilaan, jonka tyttären Liisa Antintyttären hän 4/4 1809 nai, ja osti Mattilan sukuoikeuden. Kun Liisakin 26/2 1814 kuoli, nai Matti kolmannen kerran; Linikkalan Myllylän torpan tytär Anna Mikontytär vihittiin Matin vaimoksi 25/11 1814. Matti myi Mattilan ja osti Tölön. Hänen kolmas vaimonsa kuoli 28/4 1836. Vielä meni Matti Heikinpoika neljännen kerran avioliittoon 5/2 1837. Neljäs vaimonsa oli Leena Loviisa Nyström Talsolan Kukkolasta. Matti Heikinpoika kuoli 13/7 1843 ja viimeinen vaimonsa 12/3 1875. Matin poika oli Jaakko Tölö, ja hänen pojistaan jäi Tölölle Kalle, joka vielä elää, kuten veljensä Heikkikin Rauhaniemessä.

T. Hirsjärvi.

Levän vanhan kylän merkitys.

— — —

Maantieteelliseltä näkökannalta katsottuna on Levän kylä kuin kirkko keskellä kylää. Kylä on vanhan Perttulan rajojen sisällä keskeisin. Keskeisimpänä se on esiintynyt henkisellä kulttuurialallakin. Esim. viime vuosisadan alkupuoliskolta olen muistitiedoista sille saanut, että uskonnollisen elämän keskuksena vanhassa Pertulassa on ollut Levän kylä. Yhdellä ja toisella vanhalla Levän kyläläisellä saattaa vieläkin olla 1785 syntyneen Köllin Samulin elämänvaiheita kerrottavana. Samuli kuoli 1860 vajaan 75 vuoden ikäisenä, joten siitäkin ajankohdasta on taas kolmeneljännesvuosisataa kulunut. Että silloinen hengellinen elämä on yleiseen mielipiteeseen leimansa antanut syvällisesti ja vakuuttavasti, siitä voinen tässä yhteydessä mainita erään tapauksen. Marttilan talon isäntä oli tehnyt jonkin rikoksen ja asia joutui kihlakunnanoikeuden selviteltäväksi. Marttilan emännälle oli rikos tunnettu, mutta aviovaimona ei hänellä ollut valallista todistusoikeutta, vaan sai haasteen tulla oikeudessa kuulusteltavaksi. Syrjäiset todisteet saattoivat olla heikonlaisia, koska isäntä oli vaimoaan uhkaillut edeltäpäin, jos tämä puhuisi täyden totuuden. Emännällä saattoikin tämän tähden olla hyvin ristiriitaiset tunteet astuessaan lakitupaan. Itkien hän esitti: »Meistä voi toinen olla laudoissa ja toinen raudoissa, mutta kyllä minä totuuden sittenkin puhun, ennen kuin myyn sieluni iäiseen kadotukseen». — Jokunen aika tämän jälestä oli isäntä työntänyt silakkateikin vaimonsa ruumiiseen. Pistos ei kylläkään ollut tappava, mutta tietenkin tuotti emännälle hirveitä kärsimyksiä.

Lassin tyttärien on kerrottu olleen siinä vuosisadan keskivaiheissa elinvoimaisia persoonallisuuksia ei vain Levän, mutta koko vanhan Perttulan hengellisessä elämässä. Vastakohtaisuuksiakin ilmeni nuorten epäsiveellisyydessä. Esimerkiksi laulu: — Älkäät menkö Levän pojat Jakan sositeekkiin. Sieltä vietiin [illegible] kolme kuormaa kuppalasareettiin — [illegible] kuvan kylän varjopuolistakin. [illegible] ei silti tarvitse todistaa elämän erikoisempaa räikeyttä, jos kohtakin silloiset aina liikkeellä olleet tarttuvat taudit paljastivat nuorten erheitä. Näistä saivat nuoret henkiset työvoimat aiheita tuotteilleen, sen ajan kylälauluilleen. Henkisen elinvoiman runsautta todistavat kaikki Levän poikain silloiset laulut, kuten esim. »Kisulaulu».

Murroskaudet tuovat aina osittaista hämminkiä. Niinpä viime vuosisadan jälkipuoliskolla esiintynyt uskonnollinen ja kansallinen herännäisyys synnytti häpeäntunteen Levän nuorisollekin ja olisi suotu, että eletty taka-aika olisi unohtunut mahdollisimman pian. Täten unohtuivat Levän poikamiesten henkiset tuotteet, ne laulut, joita vielä 1870-luvulla kuuli silloin tällöin laulettavan. Kirjoitustaidottomuus niinä aikoina teki sen, ettei mitään jäänyt paperille kirjoitettuna säilymään. Vieläpä uskonnollisia sepityksiä on tämän vuoksi unohtunut. Erään virren kohtalosta olen saanut kuulla, että se oli pitkä virsi ja tehty Tuomolan pirtissä. Uudenköllin Matti Vainaja oli sitä veisannut jossakin väenkokoustilaisuudessa Tuomolan pirtissä ja maininnut siinä yhteydessä tekijän ja että virsi oli siinä pirtissä tehty. En ole onnistunut tästä saamaan runsaampia tietoja.

Olen usein ajatellut sitä seikkaa, kuinka vanhan Levän vanhemmalla aikakaudella riehakas elinvoimainen nuoriso säästyi räikeimmistä lainrikkomuksista. Tähän ei ole älynnyt muuta selitystä kuin sen, että Levän kylän vanhemman ajan perheissä oli lujaotteiset hallitukset. Mainitsen esimerkkinä vain Markkulan talon erään edesmennee emännän. Jos vain talon nuoret m pal- ja poikaiässä olevat ehtivät sur kylän aamuna hajaantua naapuristoo nen hartaushetkeä, niin tämä lujaotteinen emäntä etsi perheen kaikki jäsenet kotiin hartauden ajaksi. Vasta tämän jälestä oli vapaus käydä naapureiden luo. On itsestään selvää, että tällaisen kurin alaisuudessa nuoret vastaanottavina ikäkausinaan saivat vaikutteita, mitkä sittemmin elämän kokemusten kypsyessä kiteytyivät omakohtaisiksi vakaumuksiksi. Eipä niinsanotut kylätappelutkaan esiintyneet tuhoisina. Niissäkin piili jokin kurinpito taustana. Kylätappeluissakin kuultiin usein sotahuutona: »Ensin asiat tutkitaan, ennenkuin miehiä hutkitaan». Tosin kylää raaemmat ja intohimoisemmat luonteet olisivat lyöneet niinkuin »punioo otsaan», mutta muistitiedot eivät tiedä niin tuhoisista henkirikoksista kuin ne ovat nykypäivinä. Kauniin piirteen vanhemman ajan järjestystä seuraavasta nuorisosta antaa siinä 1860-luvulla vallinnut keinuelämä. Varttuneempi nuoriso oli silloin velvoitettu huolehtimaan järjestyksestä, jos keinukentälle ilmaantui joupunut riidanhaluinen tai jo'in muu rauhanhäiriö. — Se mitä olen kyennyt ilmi saamaan kertoo yleispiirteisesti kauniista kyläkuntaelämän kokonaisuudesta.

Levällä on ollut kyläryhmityksensäkin puolesta keskeinen asema. Kylä on ollut suurin vanhassa Pertulassa ja niin se on näyttänyt ulkopuolisestikin olleensa pääkaupungin asemassa. Vanhemmat historiakirjamme tietävät, että Levän kylästä on valittu seurakunnallisia virkailijoita, kuten esim. kirkonisännät Tuomola ja Hossi. Nykyään ovat talonpoikaiskulttuurin tutkijat huomanneet, miten kaunista ja arvokasta lähin taka-aika on muuttanut romuksi. Muistan erään keskustelun seurakuntamme pappilassa rovasti Holmberg'in luona, kun meille tuli puheeksi vanhat keskitetyt kyläryhmät. Silloin sanoi Uuno Holmberg, nyk. professori Harva: »Kyllä on korvaamaton vahinko tuleville sukupolville, ettei sellaisestakaan kylästä kuin Levän kylästä ole minkäänlaista kuvaa jälkimaailmalle».

Tämä keskustelumme oli noin 30 vuotta takaperin. Olisi vielä silloisenkin kyläryhmän kuva ollut antoisa sille kotiseututyölle, minkä innostavana herättäjänä on ollut maisteri E. Aaltonen Forssasta. Ei oikeastaan vieläkään olisi lopullinen unhoituksen hetki vanhan Levän hahmoituksen esillesaamiseksi, jos vain Levän kylän asukkaat antaisivat omien esivanhempiensa muistolle entistä suuremman kunnioituksen ja uhrautuvaisuutta. Meidän päivinämme elää vielä koko virkeissä sielunvoimissa vanhan Levän lapsia, joita muutamia on täällä juhlassamme. Kunpa vain saataisiin rahavaroja taitelijan palkkaamiseksi ja sitten vanhan Levän lapset, tosin jo vanhuksina, paikan päällä selostaisivat kunkin rakennuksen piirteet taiteilijalle, joka sitten hahmottelisi rakennusten muodot. Näin olisi saatavissa se rakennusaineisto, joka antaisi mahdollisuuksia pienoisjäljennöksen todellisuusmuodolle.

Kannustakoon tämäkin muistojuhla osaltaan Levän kyläläisiä omaksumaan Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja museoyhdistyksen unelmoivan aatteen ja ottamaan sen sydämelleen.

Puhe Levän kylänpidoissa 18. 2. 34
Edvard Rautanen.

Forssan Lehdessä 2. 3. 1934.

Kylänvanhimman velvollisuuksia muinaisina aikoina.

Kun routa oli keväällä sulanut maasta, kutsui kylänvanhin kyläläiset koolle ja piti pelloilla tarkastuksen. Jos aita on puutteellinen, on se kahdessa päivässä korjattava. Jos joku ei sitä tee, niin saa maksaa sakkoa hopeaäyrin jokaiselta syleltä ja aita korjataan hänen kustannuksellaan. Kylän veräjät tarkastetaan ja ovat ne määräyksestä pantava kuntoon. Kukaan ei saa kieltäytyä suorittamasta kylän yhteisiä töitä, jotka äänten enemmistöllä on päätetty tehdä. Ei myös saa niskoitella kun määrätään puhdistamaan Rutajärven ja Vanhanjärven välillä olevaa Kolkanjokea, ja kylänvanhin on käskenyt miehet tähän työhön. Joka lyö laimin tehtävänsä, niin palkataan mies hänen sijaansa ja syyllinen saa suorittaa miehen palkan ja saa lisäksi sakkoa. Kylänvanhin kutsuu kylän miehet koolle päättämään, milloin aloitetaan herneitten ja ohran kylvö. Aidat pannaan kuntoon ennenkuin kylvö aloitetaan. Kaikkien tuli osoittaa kylänvanhimmalle kunnioitusta ja kuuliaisuutta, ja on kylän miesten hänen kutsustaan saavuttava neuvottelemaan asioista. Jos joku sen lyö laimin, saa hän sakkoa. Jos joku kokouksissa tai muuten käyttää sopimattomia sanoja tai tekee sopimattomia liikkeitä, uhaten kylänvanhinta, niin saa hän maksaa sakkoa hopeatalerin jokaisesta sanasta ja liikkeestä. Kuvaavana seikkana mainittakoon, että sakkorahat jaettiin siten, että kylänvanhin sai niistä puolet ja toinen puoli pitäjän köyhille. Kylänvanhimmalla oli oikeus ulosmitata sakot ja palkkionsa.

Urjalan Sanomissa 3. 3. 1934.

Tammelalaiset sotapoluilla.

41 miestä värväytyi sotamieheksi Venäjälle.

Suomen jouduttua Haminan rauhassa 1809 Venäjän haltuun aukeni myös helpompi mahdollisuus siirtyä Suomesta Venäjälle. Mutta ei ainakaan Tammelasta käsin tätä tilaisuutta 1800-luvun ensimäisillä kymmenillä käytetty kuin poikkeustapauksissa. Ainoastaan pari irrallista ilmiötä esiintyy tältä ajalta. Linikkalan Vanhan-Similän poika Kaapriel Kaaprielinpoika (s. 1772) oli ollut työnhaussa Viipurin läänissä ja palasi sieltä 29/4 1811 (tullen Duderhoffista, Hietamäeltä), tuoden mukanaan vaimonaan venakon Ulrika Pakavailin (s. 1785). Lieneekö kuitenkin Kaaprielin kotiväki kauhistunut ryssäläistä nuorikkoa, sillä jo 10/6 samana vuonna muutti nuoripari Inkerinmaalle.

Sinnepäin, Viipuriin tai ehkä Pietariin (arvellaan muuttokirjassa) muutti 12/6 1815 Linikkalasta myös räätäli Juho Juhonpoika Limberg (s. 3/5 1796), vanhan Nikkilän sukua.

Kun Venäjä 1820-luvulla sekaantui sotaan Turkin kanssa, värväsi se sotamiehiä myös Suomesta, tai käytettiinkö heitä Puolaa vastaan. Miten paljon miehiä täältä meni, on allekirjoittaneelle tuntematonta, mutta 1830-luvun alusta on käsiini sattunut seuraava

»Julistus.

Ne täsä Seurakunnasa, jotka vapaehtoisesti tahtovat ruveta Sotamjehiksi Ryssän eli Venäjän Sotaväkeen, mahtavat, puoli päivän edellä tulevana Tistaina, kuin on 1:nen päivä Marraskuusa, andaa itsensä löytää, Tammelan kirkon kyläsä Sipilän Talosa, alanimitetyn Titulär Råådin kansssa sopimaan Värfningi-rahan summasta ja Käsi rahan vastaan ottamaan. — Ne jotka Trengin palveluksesa ovat, vastaan otetaan myös — heidän Isändänsä suostumisella — Sotamjehen palvellukseen. — Jota tämän kautta, Sotamjeheksi aikovaisille tjedoksi annetaan. Tammelan kirkonkylästä 29 p. Lokakuusa 1831.

Alexander Andreieff,
nimineuvos (Titulaire Rådet)

Pastori N. I. Bergroth ja siltavouti Jacob Lohm todistivat Andreieffin nimikirjoituksen oikeaksi.

Todennäköisesti oli värväystä tapahtunut jo aikaisemminkin,

sillä jo 8/7 1831 oli muuttanut täältä ensimmäinen rekryytti, renki Kustaa Sakariaanpoika (s. 10/2 1807) Lunkaan Pääjärveltä, ja 15/7 1831 entinen sotamies Johan Kraft (ennen Mast, s. 25/3 1805) Uudenkylän Pietilästä. Mutta syksyllä 1831 sai värväys suuren laajuuden. Kallion Ryhdän renki Gabriel Johanpoika (s. 25/3 1806) muutti lokak. 7 ja renki Juha Matinpoika (s. 25/3 1806) Talpialta lokak. 16 p:nä. Samana vuonna lähtivät myös entinen sotamies Johan Vilh. Hurtig eli Uggelberg (s. 20/4 1802) Linikkalasta (tahi Lunttilasta) ja entinen sotamies Johan Dugtig (s. 10/8 1796) Sukulasta. Renki Matti Matinpoika (s. 3/9 1812) Tammelasta ja jyvätorppari Frans Fredrik Salbom (s. 28/11 1804) Uudestakylästä lähtivät lokak. 29 p:nä. Renki Juha Juhanpoika Söderholm (s. 1803) Mustialasta lokak. 25 p:nä, entinen sotamies Johan Elf (s. 1/9 1803) Portaasta ja Johan Holm (s. 1803) samasta kylästä lokak. 30 p:nä. He olivat molemmat lukutaidottomia ja ripillelaskemattomat. Juha Söderholm oli lukutaidoton, huolimaton ja ripillepääsemätön.

Marraskuun toisena päivänä lähtivät entiset sotamiehet Juha Juhanpoika Välin (s. 17/12 1803) Portaasta ja Heikki Pistol (s. 15/1 1803) Saaren Tanilasta. Heistä oli Välin lukutaidoton ja Pistol huonomaineinen. Samana päivänä lähtivät jyvätorppari Heikki Tuomaanpoika (s. 10/1 1797) Tammelasta ja renki Josef Mikonpoika Hök (s. 19/9 1803) Letkulta. Edellinen oli avioliitossa. Seuraavana päivänä ottivat muuttokirjan renki Mikko Juhanpoika Parm (?) (s. 1799) Portaasta ja talollisenpoika Heikki Kaarlenpoika Hannula samasta kylästä (s. 23/1 1806). Marraskuun 6:ntena lähti renki Samuel Pertunpoika Dahlbom (s. 5/2 1815) Saaresta. Hän oli lukutaidoton ja ripillelaskematon. Entinen sotamies Juha Kustaanpoika Elg (s. 4/6 1797) Teuron Murrolta muutti marrask. 12 p:nä. Hän oli kolmasti kärsinyt raipparangaistuksen varkaudesta ja juoppoudesta ja oli ripillelaskematon. Jyvätorppari Mikko Sipinpoika (s. 20/9 1804) Häiviästä, nainut mies, muutti neljä päivää myöhemmin, ja Letkun Kapilon renki Efraim Marianpoika (s. 16/8 1811), ripillelaskematon, saman kuun 19 p:nä. Samoihin aikoihin lähtivät Letkun Puosin renki Mikko Jaakonpoika (s. 2/10 1795) ja Torrolta sotamies Juha Snabb (s. 9/6 1831; syntymäaika on väärin merkitty, oli ehkä 1813). Mies oli rippikoulunkäymätön, mutta osasi kuitenkin jotakuinkin lukea. Renki Mikko Matinpoika Helenius (s. 9/9 1803) Teuron Tuomolasta otti muuttokirjansa marrask. 20 p:nä. Samaan aikaan lähtivät myös renki Kustaa Päärinpoika (s. 2/10 1808) Hykkilästä ja renki Matti Eerikinpoika Parm (s. 18/2 1814) Talsolasta, renki Heikki Heikinpoika (s. 25/9 1797) Talsolasta pari päivää myöhemmin. Hän oli huo-

nomaineinen. Marraskuussa lähti myös jyvätorppari Samuel Hiisi (s. 15/7 1805) Letkulta. Hän oli varkaudesta piiskattu. Joulukuun 6:ntena muuttivat renki Juha Matinpoika (s. 10/4 1807) Kalliosta, ripillelaskematon, renki Juha Eliaanpoika Järn (s. 1/12 1807) Portaasta, myös ripillelaskematon, pitäjänsuutari Heikki Mikonpoika Lindholm (s. 8/9 1810) samasta kylästä, renki Job Jaakonpoika Letkulta (s. 3/8 1831, pitää kai olla 1813, häneltä jäi morsian Anna Liisa Hjort), entinen sotamies Adam Flinck Letkulta (s. 1796, häneltä jäi vaimo Anna) ja talollisen poika Juha Juhanpoika Simola eli Forström myös Letkulta (s. 22/8 1808, häneltä jäi vaimo Anna Tuomaantytär). Renki Samuel Eklöf (s. 12/7 1808) Letkulta lähti jouluk. 13 p:nä, renki Heikki Heikinpoika Polle (s. 17/4 1804) Liesjärveltä, ripillelaskematon, ja renki Josef Juhanpoika (s. 1805) Patamolta, lähtivät jouluk. 29 p:nä. Kaikkiaan värväytyi v. 1831 Tammelasta sotaväkeen Venäjälle 37 miestä.

Myöskin 1832 meni miehiä Venäjälle. Niinpä otti muuttokirjan 30/1 1932 torppari Israel Juhanpoika Ört (s. 1798) Haudankorvalta. Oli nainut. Samana päivänä meni myös renki Juha Kaarlenpoika Hammarberg (s. 4/5 1810) Kalliosta; hän oli lukutaidoton ja ripillelaskematon, sekä renki Matti Tuomaanpoika Dal (s. 14/5 1805) Portaan Niinimäestä. Mutta Hammarberg näyttää pian saaneen tarpeensa, sillä jo 3/7 1832 hän palasi passin mukaan Venäjältä, asettuen silloin Kaukolaan. Eikä hän myöskään niinä muutamina kuukausina ollut lukemaan oppinut, mutta näköala oli ehkä laajentunut.

Renki Juha Mikonpoika (s. 16/6 1811) Haudankorvan Eskolasta meni Venäjälle 23/4 1832 suutarin oppilaaksi. Hänen kanssaan samaan toimeen lähti renki Juha Heikinpoika Träsk Kuuston Pirttilästä (s. 1/12 1812, Kalle Jousisen ja J. Åmark-vainaan eno). Hän otti uuden todistuksen 20/1 1834. Torpanpoika Juha Heikinpoika (s. 31/8 1808) Haudankorvalta muutti 27/4 1832. Kaikkiaan meni 1832 Venäjälle 6 miestä, joista 4 on nimenomaan mainittu menneen sotamiehiksi. Miehiä meni siis yhteensä 43.

Menipä 1832 Venäjälle pari kolme naishenkilöäkin, missä tarkoituksessa, ei sanota. Niinpä muutti 27/2 1832 entisen sotamiehen vaimo Eva Christina Åkesson, syntyisin Bultare (s. 30/7 1803) Lunttilasta Kronstadtiin. Myötä seurasi tyttärensä Charlotta Vilhelmina Åkesson (s. 3/4 1826). Lopuksi lähti 25/8 1832 Portaan Mustanlammen talon tytär Anna Caisa Mikontytär (s. 1/8 1812) Pietariin. Miesten sotamiehiksi lähtö Venäjälle aiheutti heikon liikehtimisen sinne naistenkin keskuudessa.

On epätietoista palasiko keitään muita kuin Hammarberg takaisin. Monet olivatkin jo men-

nessään yhteiskunnan murjomia. Suurin määrä yhdestä kylästä, 8 miestä kummastakin, lähti Letkulta ja Portaasta. Tuskin he sen sotaisempia olivat kuin muutkaan, mutta yhtenä syynä saattoi olla silloin vallitseva köyhyys, ja mainitut kylät, ollen Turun—Hämeenlinnan valtatien varrella, tarjosivat kyläläisille tilaisuuden kyyditys- ja majoitusaikoina tutustua venäläiseen sotaväkeen. Ja vaikka sotamiehen ammatilla oli varjopuolensakin, oli siinä ainakin rauhan vallitessa ajan oloihin nähden verrattain riittävä muona ja asunto.

Värväys oli yleinen koko maassa, ja täältäpäin meni miehiä paitsi emäpitäjästä myös Tammelan silloisista kappeleista.

Saattaisi olla syytä kansatieteilijäin kiinnittää Bessarabian Heikkilä-kysymyksen yhteydessä huomiota suomalaisten siirtymiseen Venäjälle yleensä viimeisen parin vuosisadan kuluessa tahi aina Isostavihasta alkain. »Paljo oli sinne mennehiä, ylen vähän palanneita». Turun tuomiokapitulin arkistossa näin m.m. Turun palosta pelastuneen hiiltyneen luettelon Kajaanin seuduilta Venäjälle Isonvihan aikana viedyistä vangeista. Se oli pitkä luettelo, jossa oli jopa 4-vanhoja lapsiakin. Jos joskus suhteet Venäjän kanssa muuttuvat, saatettanee saada paljonkin selvyyttä suomalaisten muutosta Venäjälle.

T. Hirsjärvi.

Forssan Lehdessä 23. 4. 1934.

Loimalammin kalat

ovat varhaisempina aikoina olleet loimaalaisten omaisuutta, sillä yksistään heillä oli oikeus kalastaa tuossa Forssan ja Tammelan rajamailla olevassa pienessä lammissa. Miten tuo »oikeus» on aikojen varrella joutunut niin etäällä asuville, siitä ei liene kenelläkään tietoja, mutta sen oikeuden loppumisesta on kyllä tarkat tiedot, sillä siitä ei ole vielä kulunut aikaa enempää kuin n. parikymmentä vuotta. Ovatko loimaalaiset joskus käyttäneet hyväkseen tuota oikeuttaan, siitäkään ei liene enää nykyisin elävillä ihmisillä mitään tietoja, mutta se kyllä tiedetään, että siitä on kulunut jo ainakin sata vuotta, kun he onkineen ja matopurkkeineen ovat kesäisen aamun sarastaessa astelleet Loimalammin rannalle. Viksbergin kartano käytti hyväkseen tätä loimaalaisten laiminlyöntiä, vieläpä niin perinpohjin, ettei sallinut kenenkään muiden osallistua tuohon heitteelle jätettyyn saaliiseen. Kun lammin rannat kuuluivat suurimmalta osaltaan mainitun kartanon alueisiin, niin pidätti se kalastuksenkin yksinoikeudekseen. Kartanon metsänvartija Joose Enberg, joka asui metsässä lähellä Häiviän kylän rajaa, yritti joskus laskea pyydyksiään lammiin, mutta sitä ei hänellekään sallittu, niin oman talon palvelija kuin hän olikin.

Siinä 1870-luvun vaiheilla olivat mainitun metsänvartijan pojat Johannes ja Kalle kerran taasen pyyntihommissa Loimalammille, kun kartanon kalastaja, yövartija Joose Johansson, heidät yllätti ja kielsi heitä siellä kalastamasta. Pojat olivat jo täysiä miehiä, mutta eivät ryhtyneet vastarintaan. Sen sijaan lähti Kalle-poika Mannisten kylään, joka silloin vielä kuului Loimaan pitäjään, ja sai sieltä Haverin sekä erään toisen talon isänniltä lupakirjan kalastukseen Loimalammissa. Tällainen lupakirja taskussaan menivät veljekset sitten lammille ja näyttivät paperia Johanssonille, kieltäen vuorostaan häneltä kalastuksen tällä heille luovutetulta alueelta. Johansson ryhtyi tinkimään, että veljekset luovuttaisivat hänelle edes pienen kulmauksen sieltä jokirannan puolelta, Katittaladon takaa, heille kun jäisi koko Viksbergin puoli aina Kalliolatoa myöden. Tähän veljekset suostuivat. Heidän tarkoituksenaan olikin ainoastaan peloitella tuota miestä, joka ensin oli heitä peloitellut.

Elettiin sitten tämän vuosisadan toisen vuosikymmenen alkupuolelle. Silloin teki Viksbergin kartanon osakeyhtiön silloinen toimitusjohtaja Paul Järnström kuvernöörille anomuk-

sen, että kartano saisi kuivata lammin ja tehdä siitä peltoa. Nyt kysyttiin tämän anomuksen johdosta myöskin loimaalaisten mielipidettä ja Loimaan piirin nimismies selitti, ettei pelkkä kalastusoikeus estä kyseessä olevaa aluetta pelloksi tekemästä. Näin loppui siis loimaalaisilta kalavesi täältä Lounais-Hämeestä, sillä lammia todellakin yritettiin kuivata. Nyt on Loimalammi taaskin veden peitossa, mutta jos siinä on kaloja, kuuluu niiden pyynti yksinomaan Viksbergin kartanolle, sillä täytyyhän toki jokaisella olla yksinoikeus kalastukseen ainakin — omalla pellollaan.

Haudankorvan kylällä, jonka nykyisin omistaa melkein kokonaan Viksbergin kartano, on ollut aikoinaan kalastusoikeus Tammelan Pyhäjärvessä, mutta lienee se jolloinkin luovutettu kytöläisille.

J. Rantanen.

Forssan Lehdessä 7. 5. 1934.

Isänmaallisen työväenliikkeen alkuajoilta Forssassa.

Eräänä iltana tammikuussa v. 1908 istui Forssassa pieni seurue, pari kolme miestä, keskustelemassa ajan kysymyksistä. Esille tuli myöskin juttu sosialidemokraattisen ja kansallismielisen työväen suhteista toisiinsa, ja kun seurue tunsi nämä välit silloisissa oloissa varsin ahtaiksi, niin päätettiin kutsua koolle yleinen kokous näistä asioista pohtimaan.

Kokous pidettiin raittiusseura Kaiun huoneistossa 10 p:nä helmikuuta 1908, ja silloin kirjanpitäjä J. V. Helin selosti kokouksen tarkoitusta jättäen sitten puheenvuoron K. G. Palmulle, joka teki ehdotuksen Suomalaisen Työväenliiton paikallisosaston perustamisesta Forssaan, esittäen samalla ehdotuksen perustettavan yhdistyksen säännöiksi. Ehdotus hyväksyttiin ja jätettiin yhdistyksen perustamispuuhat toimikunnalle, johon valittiin K. G. Palmu, J. V. Helin, J. Jokinen, K. Virta, A. V. Nyholm, H. Suomela ja K. Mård, ensinmainittu kokoonkutsujana. Maaliskuun 8 p:nä pidettiin yhdistyksen perustava kokous, jossa m. m. hyväksyttiin yhdistyksen säännöt ja valittiin sen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi rautasorvari K. Sundblom, sihteeriksi K. G. Palmu ja muiksi johtokunnan jäseniksi rouva Tekla Suomela, neiti Miina Norja sekä herrat J. V. Helin, J. Jokinen ja K. Mård.

Yhdistyksen ensimmäinen johtokunta saikin harteilleen raskaan työtaakan. Ensinnäkin ulkoapäin tullut painostus teki jäsenhankinnan vaikeaksi. Uuteen yhdistykseen liittyneitä kohtaan alettiin harjoittaa työmaaterroria, joten oli ihme ja kumma, että yhdistykseen uskalsi liittyä 70 jäsentä. Yhdistyksen toiminta muodostui kuitenkin heti alusta alkaen suurpiirteiseksi. Pantiin alulle Suomalaisen Työväenliiton koko maata käsittävän työttömyysrahaston perustaminen, säästörahaston aikaansaaminen ja osuustoiminta-aatteen kehittäminen yhdistyksen keskuudessa. Kokouksissa pidettiin puheita, lausuttiin runoja, esitettiin useita keskustelukysymyksiä ja pidettiin yhteishenki korkealla. Oma huvitoimikunta pani toimeen iltamia ym. huvitilaisuuksia. Otettiin osaa valtiollisiin ja kunnallisiin vaaleihin. Käytiin edustajakokouksissa maamme eri kaupungeissa ja tehtiin lukuisia agitatioretkiä lähikyliin ja naapuripitäjiin. Uhrautuvaisuus jäsenten keskuudessa oli suuri ja työn tulos mainittava.

Kuvaavana vertauskohtana nykyisyyteen, jolloin »Vapaa Työväenliitto»

puuhaa keskuuteensa työttömyysrahastoa, mainittakoon, että Forssan Suom. Työväenliiton kokouksessa 19 p:nä heinäkuuta 1908 hyväksyttiin K. G. Palmun laatima alustus kysymyksestä »Katsotaanko tarpeelliseksi perustaa Suom. Työväenliitolle yhteinen koko maata käsittävä työttömyysrahasto?» Alustus esitettiin 22—23 p:nä elokuuta Helsingissä pidetyssä edustajakokouksessa ja hyväksyttiin sekä asetettiin toimikunta asiaa eteenpäin ajamaan. Näinollen on tämäkin isänmaalliselle työväelle tärkeä asia pantu alulle Forssasta jo 26 vuotta sitten ja olisi nyt varmasti hyvässä vireessä, ellei maailmansota ja sen jälkeen puhjennut vapaustaistelumme olisi ehkäissyt Suomalaisen Työväenliiton toimintaa.

Muistetaan miten vuoden 1908 loppupuolella sosialistien lakkoilun tähden maan metalliteollisuuslaitokset julistettiin sulkutilaan. Silloin joutui moni mies vasten tahtoaan työttömäksi ja näitä auttaakseen sai Forssan Suom. Työväenliitto tehdä epäkiitollista avustustyötään monia kuukausia. Isänmaallinen henki ja yhteisymmärrys olivat silloinkin suurena tekijänä, joten viikottain voitiin lähettää hätään joutuneille aatetovereille sen ajan rahassa huomattaviakin summia. Ja kun varat saatiin kokoon yksinomaan työläisten keskuudesta, niin täytyy myöntää, että siinä oli vaikuttamassa pääasiallisesti henki eikä raha.

Ensimmäisenä toimintavuotena kokoontui yhdistys yleisiin kokouksiinsa kerran kuussa ja johtokunta hyvin useasti, toisinaan parikin kertaa kuukaudessa ja tarpeen vaatiessa useamminkin, joten toiminta oli verrattain vilkasta. Seuraavana vuonna saatiin Tammelan kunnalta 100 mk viinavoittovaroja käytettäväksi esitelmätilaisuuksien järjestämiseksi Forssassa yleishyödyllisistä asioista. Mutta kun varat saatiin vasta vuoden lopulla, siirtyivät esitelmätilaisuudet seuraavaan vuoteen. Esitelmäsarja alettiin pääsiäispyhinä 1910, käsittäen lähes 30 esitelmää ja luentoa, joita pitivät mm. maisteri A. Laiho verotuskysymyksestä ja kansantaloudesta, tohtori E. Laine niinikään kansantaloudesta, maisteri J. Saarinen historiasta, opettaja Wikstén puutarhanhoidosta, johtaja E. von Konow puhtaudenpidosta ja kotieläinhoidosta, maisteri K. Ruhanen talouskemiasta ja maisteri Suominen eri aineista. Edelleen pitivät luentoja ja esitelmiä rehtori Lindgrén, maisteri Puustinen ja opettaja H. Helle terveysopista, työväen järjestäytymisestä keskiajalla, talousmaantieteestä, fysiikasta ja tähtitieteestä ym. Kuulijakunta esitelmätilaisuuksissa oli ilahduttavan suuri ja innostus asiain käsittelyyn verraton.

Samaan suuntaan jatkui yhdistyksen toiminta lähinnä seuraavinakin vuosina. Vuonna 1911 pidettiin jo hyvin onnistuneet arpajaisetkin, joiden avulla yhdistyksen taloudellinen asema parani melko tavalla. Silminnähtävästi oli huomattavissa, että yhdistyksestä kehittyy elinvoipa yhdysside kansallismielisen työväen keskuuteen punaisessa Forssassa, mutta silloin syttyi maailmansota, jonka pyörteisiin joutui liiton päähallinnon pääkaupungissa toimivat elimet.

Forssan osasto oli keskushallituksen kirjoissa hyvässä maineessa. Osaston puheenjohtajana tällä ajalla toimivat K. Sundblom 2 vuotta, Joose Jokinen 2 vuotta ja J. Rantanen 2 vuotta. Sihtee-

rinä toimi koko ajan eli 6 vuotta K. G. Palmu. Saman ajan oli yhdistyksen rahastonhoitajana J. V. Helin ja innokkaana johtokunnan jäsenenä K. Virta. Ahkerimmin toimineista yhdistyksen naisjäsenistä mainittakoon rouvat Tekla Suomela ja Anna Aro sekä neiti Miina Norja.

Jäsenmaksua kannettiin miehiltä 25 penniä kuussa tai kertamaksuna 2:50 vuodessa ja naisilta 20 penniä kuussa tai 2 mk vuodessa. Sisäänkirjoitusmaksu oli kaikilta jäseniltä 25 penniä. Palkkiot edustajakokouksiin olivat tavallisesti meno- ja paluulippu rautateillä ynnä 4 mk päivärahaa kokous- ja matkapäiviltä. Tulot olivat vähäiset, mutta menoja supistamalla ja paljon ilmaista työtä yhdistyksen hyväksi tekemällä saatiin yhdistyksen kassa pysymään tasapainossa. Voitiinpä siitä jo kerran lainatakin parille jäsenelle rakennustarkoituksiin yhteensä 200 markkaa takuita vastaan.

K. G. Palmu.

Forssan Lehdessä 14. 5. 1934.

Tammelan miehiä sotaväkeen 1840- ja 1850-luvulla.

Aikaisemmin esitin kirkonkirjojen mukaan, miten Tammelasta 1820- ja 1830-luvuilla lähti melkoinen määrä miehiä Venäjälle sotaväkeen. Seuraavassa esitän, miten Tammelasta seuraavina vuosikymmeninä lähti joukko miehiä suomalaiseen sotaväkeen.

Keväällä 1840 ottivat muuttokirjan rengit Juha Sundberg (s. 11/11 1813) Linikkalasta, Heikki Jaakonpoika Fager (s. 3/3 1817) Sukulasta, Israel Halin (s. 14/12 1811) Sukulasta, Samuel Köhl (s. 13/7 1812) Sukulasta ja Antti Fredrikinpoika Kydöstä, Israel Randen (s. 5/12 1814) Letkulta, Juha Juhanpoika Malmberg (s. 10/8 1818) Torrolta, Tuomas Snabb (s. 25/10 1818) Letkulta, Josef Josefinpoika (s. 30/7 1822) Sukulasta ja Heikki Pertunpoika (s. 5/4 1826) Sukulasta Helsinkiin suomalaiseen merisotaväkeen, paitsi Randen Suomen kaartiin. Samaan kaartiin menivät 27/10 1840 myös rengit Josef Heikinpoika ja Juha Juhanpoika Kuustosta.

Jyvätorppari Juha Jaakonpoika Flink (s. 5/6 1814) Vieremästä, meni syksyllä 1841 myös meriväkeen Helsinkiin ja renki Jaakko Josefinpoika (s. 7/1 1822) Portaasta kaartiin. Renki Manasse Mikonpoika (s. 1/5 1816) Ojaisilta meni syksyllä 1842 tarkka-ampujapataljoonaan. Jyvätorppari Kustaa Mikonpoika Ahlstén (s. 21/6 1819) Harjusta meni 15/10 1845 suomalaiseen tarkka-ampujapataljoonaan ja torpparinpoika Josef Jaakonpoika Flink (s. 2/1 1825) Kuustosta muutti 12/11 1846 Helsinkiin sotamieheksi. Sinne menivät myöskin samana päivänä renki Heikki Kustaanpoika Träsk (s. 31/5 1827) Pappilasta ja oppilas Nikodemus Sten (s. 28/1 1824) Linikkalasta sekä talollisen poika Antti Matinpoika (s. 7/10 1821) Kaukjärven Ali-Tokalta. Hän oli ripillelaskematon. Henrik Järnin mainitaan myös palvelleen Turussa sotamiehenä 23/5 1848, jonne silloin meni hänen vaimonsa Maria Lena Nyholm (s. 8/7 1824) Järvenpäästä. Rengit Jaakko Hurtig (s. 13/11 1816) Haudankorvalta, Iisakki Jaakonpoika Vuollusta (s. 15/7 1823) sekä edellämainittu Henrik Eliaanpoika Järn Ojaisilta (s. 8/1 1821), renki Elias Eerikinpoika Voivalin Portaasta (s. 28/3 1817, ripillelaskematon), lähtivät 30/8 1848 Turkuun krenatööritarkka-ampujapataljoonaan. Mansikkaniemen renki Nikodemus Nyberg (s. 12/5 1828) muutti 28/10

1848 sotamieheksi Turkuun. Entinen suutarinoppilas Juha Kustaanpoika Nikander Linikkalasta (s. 10/10 1828, ripillelaskematon) ja entinen suutarinoppilas Kaarle Juhanpoika Sjöberg (s. 19/2 1826) myös Linikkalasta, menivät 5/11 1849 Turkuun sotapalvelukseen. Huuvalan Jussilan renki Juha Juhanpoika Roos (s. 11/7 1828) meni 8/4 1854 Turkuun krenatööripataljoonan reservikomppaniaan, Linikkalan Ali-Heikan renki Juha Abrahaminpoika (s. 9/1 1831) lähti 19/5 1854 kaartin pataljoonan reservikomppaniaan. Krenatööripataljoonan reservikomppaniaan Turkuun lähtivät Lunkaan Kujanpään torpanpoika David Tuomaanpoika (s. 10/6 1832) 29/5 1854, Lunttilan Mattilan renki Kustaa Iisakinpoika Orell (s. 26/2 1833) 28/7 1854, 1/9 1855 renki Herman Juhanpoika Talsolasta (s. 23/7 1831), jyvätorpparin poika Heikki Kustaanpoika Salmelin (s. 7/2 1839) 14/11 1855 ja henkivartijaväen tarkkaampujapataljoonan reservikomppaniaan 20/12 1855 renki Jaakko Juhanpoika Letkulta (s. 23/3 1826).

Tarmo Hirsjärvi.

SISÄLLYS:

	Sivu
Humppilan ensimmäinen »inspehtori» ja hänen rouvansa, *J. Matisto*	3
Kuhalankosken perkaus 1700-luvun lopulla, *J. O. Saarinen*	8
Epäkohtia maalaiselämässä 1700-luvun lopulla, *J. O. Saarinen*	11
Puolen vuosisataa alasimen ääressä, *J. Matisto*	14
Sisukas sukuoikeustilallinen Jokioisissa 1600-luvulla *J. O. Saarinen*	17
Suur-Tammelan talousoloista, *T. Hirsjärvi*	25
Levän vanhan kylän merkitys	34
Kylänvanhimman velvollisuuksista muinaisina aikoina	37
Tammelalaiset sotapoluilla, *T. Hirsjärvi*	38
Loimalammin kalat, *J. Rantanen*	42
Isänmaallisen työväenliikkeen alkuajoilta Forssassa, *K. G. Palmu*	44
Tammelan miehiä sotaväkeen 1840- ja 1850-luvulla, *T. Hirsjärvi*	47